

Original Research

A Phenomenological Study of Place Attachment among Women Residing in an Informal Settlement (Case Study: Mehrabad Neighborhood, Mashhad)

Saeed Shariati Mazinani¹
Simin Foroughzadeh²

Abstract

The subject of this research is the forms and manifestations of place attachment among women residing in the informal settlement of Mehrabad in Mashhad, conducted qualitatively with a purposive sample of twenty women living in the area. The results showed that women's bond with their neighborhood involves various psychological, emotional, and identity-related dimensions, as well as behavioral-social and cognitive aspects. Based on the findings, the forms of women's place attachment in Mehrabad neighborhood were identified as: individual and collective identity, social interactions, participation and usefulness, feelings and emotional belonging, and finally, the desire to remain. Although identity and social interactions form the foundation of place attachment, the study revealed that the demographic diversity and intergenerational differences in the Mehrabad neighborhood disrupt this process (reducing attachment). Older and non-migrant women have negative feelings toward the ethnic and religious diversity of the neighborhood, which leads to increased social distance and intergroup negative attitudes. The newer generation, with a more pragmatic outlook, is less attached to the neighborhood and seeks new opportunities in the city. These tensions require management.

¹. Faculty Member of the Tourism Sociology Group, Iranian Academic Center for Education, Culture & Research (ACECR), Khorasan Razavi Branch, Mashhad, Iran. saeedshariatim@gmail.com

². Faculty Member of Iranian Academic Center for Education Culture & Research (ACECR), Sustainable Urban and Regional Development Group, Khorasan Razavi Branch, Iran. (Corresponding Author) s.foroughzade@jdm.ac.ir

Date: 2025/24/03

Accept Date: 2025/28/09

DOI: 10.22051/JWSPS.2025.50668.2974

Keywords

Women, Place Attachment, Informal Settlement, Mashhad, Mehrabad

Introduction

Place attachment refers to the psychological and social bonds that individuals form with their living environment, significantly influencing their quality of life. This concept has been extensively studied across various fields, including social sciences, environmental psychology, and urban design. Despite some positive living conditions, informal settlements—especially those on the outskirts of large cities—face significant deficiencies in urban services. The role of women in these communities has received less attention. Previous studies consider place attachment as a multidimensional construct that encompasses emotional, social, cognitive, and environmental dimensions. Scholars such as Proshansky and Hernandez have identified components including emotional bonds, individual and collective identity, social participation, and environmental characteristics as key elements of this concept. Research focused on informal settlements indicates that deprivation may reduce place attachment, but strong social networks and local participation can strengthen these bonds. The role of women in maintaining social cohesion and creating support networks has been highlighted, yet remains insufficiently explored. This study seeks to answer the question: What forms and dimensions does place attachment take among women residing in the informal settlement of Mehrabad in Mashhad?

Methodology

This qualitative study used an interpretive phenomenological approach. Data were collected through semi-structured interviews with 20 women living in Mehrabad informal settlement in Mashhad, selected via purposive sampling criteria including minimum residence of five years, age diversity, marital status, and occupation. Thematic analysis continued until data saturation.

Findings

Women's attachment to Mehrabad is expressed in five dimensions: emotional belonging, desire to stay, individual and collective identity, social interactions, and participation. Childhood memories, sense of security, and warm neighborhood ties created strong emotional bonds. Long-term residents desire to remain and pass these bonds to future generations, while younger residents tend to be more pragmatic and consider leaving. Migrants face social exclusion, and women's participation in social and religious activities strengthens their sense of usefulness.

Conclusion

Place attachment among women in informal settlements like Mehrabad is a complex phenomenon rooted in emotional, identity, social, and cultural factors. Female-oriented spaces and informal support networks play key roles. Challenges related to migrants' social integration and generational differences require planners' attention. Recommendations emphasize developing women-friendly spaces, strengthening social support, and facilitating migrant integration.

References

- Abedi Jafari, H., Taslimi, M. S., Faghihi, A., & Sheikhzadeh, M. (2011). Thematic analysis and thematic network: A simple and efficient method to explain existing patterns in qualitative data. *Strategic Management Thought*, 5(2), 151–198. <https://doi.org/10.30497/smt.2011.163> (In Persian)
- Adewale, B., Ibem, E. O., Amole, S. A., & Adeboye, A. B. (2020). Place attachment in Nigerian urban slums: Evidence from inner-city Ibadan. *Cities*, 107(3), 102902. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102902>
- Afriyanti, R., Prakoso, S., & Srinaga, F. (2021). Place attachment in the context of displacement and Rusunawa in Jakarta. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 764(1), Article 012018. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/764/1/012018>
- Akinjokun, A., Jusan, M. B. M., & Shahminan, R. (2018). Place attachment and determinants of living arrangement in family houses in Ibadan, Nigeria. *African Population Studies*, 32(3), 455904573. <https://doi.org/10.11564/32-3-1239>
- Altman, I., & Low, S. M. (1992). *Place attachment*. Plenum Press
- Amir Kafi, M. A., & Fathi, Sh. (2011). Factors affecting attachment to residential neighborhoods: A case study of Kerman city. *Iranian Journal of Social Studies*, 5(1), 5–41. <https://ttr.ir/3o89gr> (In Persian)
- Ayoola, H. A., Fakere, Y., & Olusoga, O. (2019). Place attachment in poor residential neighbourhoods of Akure, Nigeria. *Covenant Journal in the Research Built Environment*, 7(2), 20–36. <https://ttr.ir/alg35h>
- Bandauko, E., Kutor, S. K., & Arku, G. (2022). To leave or not to leave? An analysis of individual and neighborhood characteristics shaping place attachment in Harare's selected informal settlements. *Canadian Geographies*, 66(3), 524–541. <https://doi.org/10.1111/cag.12743>
- Barkati, A., & Farhadi, S. (2018). Sense of attachment to living environment and well-being. *Haft Shahr Journal*, 61. <https://ttr.ir/wmlplk> (In Persian)
- Bigdeli, Y., & Gholami, A. (2022). Place attachment and well-being of migrants in informal settlements in Tehran. *Journal of Urban Affairs*, 54(1), 1–15. <https://doi.org/10.1177/08980101221091111>

- urban evictions: The case of Givat-Amal, Tel Aviv. *Journal of Asian and African Studies*, 57(8), 1577–1596. <https://doi.org/10.1177/00219096211062472>
- Blicki, N. (2005). Design of social research (H. Chavoshian, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian)
- Brocato, E. D. (2006). *Place attachment: An investigation of environments and outcomes in a service context* (Doctoral dissertation).
- Brown, B. B., & Werner, C. M. (1985). Social cohesiveness, territoriality and holiday decorations: The influence of cul-de-sacs. *Environment and Behavior*, 17(5), 539–565. <https://doi.org/10.1177/0013916585175001>
- Chant, S., & McIlwaine, C. (2016). *Cities, Slums and Gender in the Global South: Towards a Feminised Urban Future*. Routledge.
- Chen, N. (Chris), Dwyer, L., & Firth, T. (2014). Effect of dimensions of place attachment on word-of-mouth behavior. *Tourism Geographies*, 16(5), 826–843. <https://doi.org/10.1080/14616688.2014.915877>
- Dulgeroglu Yuksel, Y., Özsoy, F. A., & Gökmen, G. P. (2019). Discussion of place attachment concept in informal settlements under urban dynamics. *M... //Tess eeiilll Uii eerit Fuuulty of ccii tcctee E-Journal*, 14. <https://doi.org/10.14744/megaron.2019.41033>
- Falahat, M. S. (2006). Sense of place concept and its shaping factors. *Journal of Fine Arts*, 1(26), 57–66. <https://tr.ir/p2cut2> [In Persian]
- Flick, U. (2008). *Introduction to Qualitative Research* (H. Jalili, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian)
- Fu, X., Adejoke, A. B., Salaripour, A., Zali, N., & Seif Reihani, Z. (2024). Does urban livability lead to place attachment and behavioural intentions? Case study: Isfahan City. *Environment and Urbanization ASIA*, 15(1), 156–174. <https://doi.org/10.1177/09754253241233781>
- Furtado, L. S., & Renski, H. (2020). Place attachment in self-built informal housing: Improving spaces of crime. *Journal of Housing and the Built Environment*, 36(13), 283–301. <https://tr.ir/1tcu38>
- Giuliani, M. V. (2003). Theory of Attachment and Place Attachment. In M. Bonnes, T. Lee, & M. Bonaiuto (Eds.), *Psychological theories for environmental issues* (pp. 137–170). Aldershot.
- Giuliani, M. V., & Feldman, R. (1993). Place attachment in a developmental and cultural context. *Journal of Environmental Psychology*, 13(3), 267–274. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80179-3](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80179-3)
- Hidalgo, M. C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273–281. <https://doi.org/10.1006/jevp.2001.0221>

- Heydari Noshehri, M., & Nazarian, A. (2011). Study of factors affecting marginalization with emphasis on urban service land use (Case study: Yazd). *Geographical Quarterly of Land*, 31(8), 31–50. <https://ttr.ir/1takxn> (In Persian)
- Ilovan, O. R., & Markuszewska, I. (2022). Introduction: Place attachment—Theory and practice. In O. R. Ilovan & I. Markuszewska (Eds.), *Preserving and Constructing Place Attachment in Europe* (pp. 1–29). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91134-2_1
- Ionesco, D. (2021). Setting the scene: The world of migration in the second decade of the twenty-first century. In M. McAuliffe & B. Khadria (Eds.), *World migration report 2022* (pp. 1-18). International Organization for Migration. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91134-2_1
- Jamshidiha, G., & Anbari, M. (2004). Social attachments and their effects on the return of Afghan migrants. *Letter of Social Sciences*, 3(23), 43–68. <https://ttr.ir/fwvp5b> (In Persian)
- Javan Forouzandeh, A., & Matlabi, G. (2011). Concept of place attachment and its constituent factors. *City Identity Journal*, 8, 27–38. <https://ttr.ir/1gt6as> (In Persian)
- Kakulu, I., Byrne, P., & Viitanen, K. (2009). Phenomenological research in compulsory land acquisition and compensation. In *Proceedings of the FIG Working Week 2009* (pp. 1-12). Surveyors International.
- Kasarda, J. D., & Janowitz, M. (1974). Community attachment in mass society. *American Sociological Review*, 39(3), 328–339. <https://doi.org/10.2307/2094293>
- Kyle, G., & Chick, G. (2007). The social construction of a sense of place. *Leisure Sciences*, 29(3), 209–225. <https://doi.org/10.1080/01490400701257922>
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- Livingston, M., Bailey, N., & Kearns, A. (2008). *ppppl'' tt teeee eet ll aee: The influence of neighbourhood deprivation*. Chartered Institute of Housing. <https://www.ci-housing.org.uk/research-and-publications/2008-08-01-the-influence-of-neighbourhood-deprivation>
- Livingston, M., Bailey, N., & Kearns, A. (2010). Neighborhood attachment in deprived areas: Evidence from the north of England. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25(4), 409–427. <https://ttr.ir/fr4w95>
- Alkhalaf, A., & Yigit, T. (2020). Dimensions of place attachment in housing relocation in Rusunawa in Tangerang City, Greater Jakarta. *Journal of the Asia-Japan Research Institute of Ritsumeikan University*, 2, 92–108. <https://ttr.ir/vzvjrjx>

- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 67–86. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.01.002>
- Mashhad Municipality, Planning and Human Capital Development Department. (2019). *Statistical yearbook of Mashhad city*. ttr.ir/nn5167 (In Persian)
- McMillan, D. W., & Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14(1), 6–23. [https://doi.org/10.1002/1520-6629\(198601\)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/1520-6629(198601)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I)
- Mirhosseini, Z., Boorboor, Z., Samsami, M., Ahmadi, N., & Akhtari, Z. (2020). Daily life challenges of marginalized women in Tehran: A qualitative study. *Strategic Studies on Women*, 23(89), 1–36. <https://doi.org/10.22095/JWSS.2020.229530.2332> (In Persian)
- Mohammadpour, A. (2011). *Qualitative research: Countermethod, logic, and design in qualitative methodology*. Sociologists Publishing House. (In Persian)
- Moser, C. O. N. (2016). *Gender, Asset Accumulation and Just Cities: Pathways to Transformation*. Routledge.
- Nagdi, A., & Sadegi, R. (2006). Marginalization: A challenge to sustainable urban development (Case study: Hamedan city). *Social Welfare*, 5(20), 213–234. <https://ttr.ir/363djc> (In Persian)
- Nagdi, A., & Zare, S. (2013). Study of social-cultural attitudes and behaviors of marginalized women (Case study: Saadi Town, Shiraz). *Urban Sociological Studies Journal*, 3(9), 67–96. <https://ttr.ir/gut4zt> (In Persian)
- Nagdi, A., & Zare, S. (2011). Community issues for managing social harms. *Journal of Police Management Research*, 6(4), 553–579. <https://ttr.ir/a4gch1> (In Persian)
- Piran, P. (1988). Slum settlement in Tehran; Rapid and heterogeneous urbanization. *Political and Economic Information*, 21, 51–55. <https://ttr.ir/bvh15o> (In Persian)
- Piran, P. (2001). Sociological analysis of urban housing in Iran: Informal settlements. *Iranian Journal of Sociology*, 6, 27–48. <https://ttr.ir/3o6rfa> (In Persian)
- Pour Jafar, M., et al. (2008). Environmental security enhancement and reduction of urban crimes with emphasis on CPTED approach. *International Journal of Industrial Engineering and Production Management*, 19(6), 73–82. <https://ttr.ir/xjobj9> (In Persian)

- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57–83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
- Rahimi, R., Ansari, M., Bemanian, M., & Mahdavinejad, M. (2020). The relationship between place attachment and participation in enhancing social capital in informal settlements (Case study: Tork Mahalleh, Sari). *Sustainable Architecture and Urbanism*, 8(1), 15–29. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2020.4618.1364> (In Persian)
- Raymond, C. M., Brown, G., & Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 422–434. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.08.002>
- .. jjiii , Z., & iiiii i .. (2013). Aalyii s ff wmmi'' s prrticiaation: A necessity in upgrading informal settlements (Case study: Abak neighborhood, District One, Tehran). *Human Geography Research*, 44(4), 181–202. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2013.29391> (In Persian)
- Sampson, R. J. (1988). Local friendship ties and community attachment in mass society: A multi-level systemic model. *American Sociological Review*, 53(5), 766–779. <https://ttr.ir/qu6lvo>
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>
- Schulz, C. (2009). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.
- Shahrara. (2024). Mehrabad: An immigrant-friendly neighborhood of Mashhad. *Mashhad Chehre*. <https://ttr.ir/b1aydo> (In Persian)
- Shahrara News. (2021). Mehrabad, a fully rented neighborhood. <https://ttr.ir/y29hgp> (In Persian)
- Shokouei, H. (2004). *New Thoughts in Geography* (7th ed., Vol. 1). Tehran: Gitashenasi Publishing. (In Persian)
- Shumaker, S. A., & Taylor, R. B. (1983). Toward a clarification of people-place relationships: A model of attachment to place. In N. R. Feimer & E. S. Geller (Eds.), *Environmental Psychology: Directions and Perspectives* (pp. 219–251). New York. <https://ttr.ir/wkjl1d>
- Statistical Center of Iran. (2016). *General census of population and housing*. <https://ttr.ir/42rzfb> (In Persian)
- Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and Behavior*, 34(5), 561–581. <https://doi.org/10.1177/0013916502034005001>

- Tavakoli, M., & Mousavi, S. M. (2009). Analysis of the impact of rural Shiite women's place attachment on migration in Sistan region. *Specialized Quarterly for Shiite Women*, 3(21), 161–184. <https://ttr.ir/tj77eq> (In Persian)
- UN-Habitat. (2020). *The world cities report 2020: The value of sustainable urbanization*. United Nations Human Settlements Programme.
- Viegas, M. V. (2024). Place within the contemporary urban space. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 29(7), 23–27. <https://ttr.ir/n63ojj>
- Williams, D. R., & Vaske, J. J. (2003). The measurement of place attachment: Validity and generalizability of a psychometric approach. *Forest Science*, 49(6), 830–840. <https://ttr.ir/yg7bi4>
- Woolever, C. (1992). A contextual approach to neighborhood attachment. *Urban Studies*, 29(1), 99–116. <https://doi.org/10.1080/00420989220080081>
- Yazdani, M. H., Alipour, E., & Mahmoudi, A. (2019). Study and analysis of urban neighborhood identity with emphasis on place attachment (Case study: thirteen neighborhoods of Ardabil marginal city). *Biannual Journal of Sociology of Social Institutions*, 6(14), 9–39. <https://doi.org/10.22080/ssi.2019.15124.1518> (In Persian)
- Zamani, B., & Honarvar, M. (2017). Study of factors affecting place attachment formation in urban neighborhoods, case study of districts in Isfahan. *Armanshahr Architecture and Urbanism Quarterly*, 10(21), 161–172. <https://ttr.ir/bpeqrq> (In Persian)
- Zangeneh, Y., & Hosseinabadi, S. (2013). Analysis of place attachment and its influential factors in informal settlements (Case study: East Kal Eidgah, Sabzevar). *Urban Sociological Studies*, 3(8), 131–162. <https://ttr.ir/4d5bvt> (In Persian)

بررسی پدیدارشناسانه دل‌بستگی به مکان در میان زنان ساکن در سکونت‌گاه غیررسمی (مورد مطالعه: محله مهرآباد مشهد)

سعید شریعتی مزینانی^۱

سیمین فروغ‌زاده^۲

چکیده

موضوع این پژوهش، صور و اشکال دل‌بستگی به مکان در میان زنان ساکن در سکونت‌گاه غیررسمی است که به شیوه کیفی در یک نمونه آماری ۲۰ نفره از زنان ساکن در منطقه مهرآباد مشهد انجام شده است. نتایج نشان داد پیوند زنان با محله مهرآباد دربرگیرنده جنبه‌های مختلف روان‌شناختی عاطفی و هویتی، رفتاری-اجتماعی و شناختی است. بر پایه یافته‌ها اشکال دل‌بستگی زنان به محله مهرآباد چنین به‌دست آمد: هویت فردی و جمعی، تعاملات اجتماعی، مشارکت و سودمندی، احساسات و تعلق عاطفی، و بالاخره تمایل به ماندگاری. اگرچه هویت و تعاملات اجتماعی پایه دل‌بستگی به مکان است، اما تحقیق نشان داد تنوع جمعیتی و اختلاف‌های بین‌نسلی در محله مهرآباد، این فرایند را دچار نقض (کاهش دل‌بستگی) می‌کند. زنان نسل قدیم و غیرمهاجر از تنوع قومی و مذهبی محله حس خوبی ندارند و این به افزایش فاصله اجتماعی و نگرش‌های منفی بین گروه‌ها می‌انجامد. نسل جدید با دیدگاه عمل‌گرایانه‌تر، کمتر به محله وابسته است و به دنبال فرصت‌های جدید در شهر است؛ این تنش‌ها نیازمند مدیریت است.

^۱ عضو هیأت علمی گروه جامعه‌شناسی گردشگری، جهاد دانشگاهی خراسان رضوی، مشهد، ایران.

saeedshariatim@gmail.com

^۲ عضو هیأت علمی گروه توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، جهاد دانشگاهی خراسان رضوی، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول)

foroughzade@jdm.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۴

DOI: 10.22051/JWSPS.2025.50668.2974

واژگان کلیدی

زنان، دل‌بستگی به مکان، سکونتگاه غیررسمی، مشهد، مهرآباد

مقدمه و بیان مسئله

ساختار محله و مفهوم همسایگی همانند پدیده‌های اجتماعی تنها شامل فضای فیزیکی متشکل از ساختمان‌های آجری و کوچه‌ها و پیاده‌روهای آن نیست، بلکه بر پایه روابط و کنش‌های معنادار انسانی شکل می‌یابد؛ کالبد محله، از حس تعلق به محله جان می‌گیرد. رابطه بین افراد و مکان‌ها یک مبادله دوطرفه است، با مکان‌هایی که از طریق یک فرایند تعامل با افراد می‌توانند در ایجاد هویت شخصی در آنان سهیم باشند، هویتی که اجازه می‌دهد افراد از حیث تعلق به یک مکان خاص توصیف شوند (Roshnnsky et al, 1983).

حس تعلق به مکان از عوامل مهم در رابطه فرد با محیط است که کیفیت زندگی او را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این تعلق، مسئولیت‌پذیری، همکاری و خودیاری ساکنان را افزایش داده و راهی مؤثر برای حل مشکلات و بهبود شرایط زندگی فراهم می‌کند. همچنین زمینه‌ساز نظارت بیشتر بر امور محلی، مشارکت جمعی در مسائل اجتماعی و مقابله با تهدیدات محیطی شده و انگیزه احیاء و نوسازی محیط زندگی را در افراد تقویت می‌کند (امیر کافی و فتحی، ۱۳۹۰: ۲). مطالعات تجربی اخیر نیز اهمیت توجه به ابعاد مختلف کیفیت محیط شهری را در تقویت پیوندهای عاطفی و عملکردی ساکنان با مکان‌های زیستی‌شان برجسته می‌کنند، به گونه‌ای که در یکی از جدیدترین تحقیقات آمده است که کیفیت زندگی شهری به‌طور مستقیم و مثبت بر دل‌بستگی به مکان تأثیر می‌گذارد و این دل‌بستگی نیز نقش واسطه‌ای در شکل‌گیری رفتارهای مرتبط با مکان مانند تمایل به ماندن و حمایت از محیط دارد (Utt, 2024).

موضوع این مطالعه بررسی حس دل‌بستگی به محله در زنان حاشیه‌نشین است. در ایران، اگرچه مطالعاتی درباره دل‌بستگی به مکان در سکونت‌گاه‌های غیررسمی انجام شده (امیر کافی و فتحی، ۱۳۹۰)، اما تمرکز بیشتر این پژوهش‌ها بر کل جامعه ساکن بوده و متغیر جنسیت به‌ندرت در نظر گرفته شده و از وزندهی به آن چشم‌پوشی شده است. این در حالی است که با تغییر الگوهای مهاجرت و افزایش حضور زنان در جریان‌های مهاجرتی (Inrrnaooll)

rr gnnooooofor ggg rooon, 2021 اکنون زنان و دختران بیش از نیمی از مهاجران را تشکیل می‌دهند (میرحسینی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹). برخلاف روند گذشته که بیشتر جوانان، تحصیل کرده‌ها و مردان به شهرها مهاجرت می‌کردند؛ در شرایط کنونی شاهد تغییر الگوهای مهاجرت و ورود زنان و دختران به جریان‌های مهاجرت هستیم و زنان یک بخش جدایی‌ناپذیر سکونت‌گاه‌های غیررسمی و عامل هویت خانواده در محله محسوب می‌شوند. اکنون در مناطق حاشیه‌نشین، زنان نه تنها نیمی از جمعیت را تشکیل می‌دهند (NN-Hbb, 2020)، بلکه به دلیل نقش محوری‌شان در خانواده و جامعه‌ی محلی، تأثیر عمیقی بر پویایی فضای زندگی خود دارند (oo str, 2016). افزون بر این، آن‌ها به‌عنوان کنشگرانی فعال در شکل‌دهی به حیات اجتماعی محله‌ها ظاهر شده‌اند. با وجود سهم عمده زنان در جمعیت حاشیه‌نشین و آسیب‌پذیری مضاعف آن‌ها در مواجهه با مشکلات زندگی، برنامه‌ریزی‌های شهری و پژوهش‌های دانشگاهی کمتر به این گروه توجه کرده‌اند (Chnnt & cc Ilwii n., 2616).

محله مهرآباد مشهد به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین سکونت‌گاه‌های غیررسمی شهر (شهرداری مشهد، ۱۴۰۱)، نمونه‌ای از این چالش است. زنان این محله با وجود نقش حیاتی در حفظ انسجام اجتماعی و مدیریت زندگی روزمره، تاکنون کمتر مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. لذا پژوهش حاضر با رویکرد پدیدارشناختی به دنبال فهم عمیق تجربه زیسته این زنان از دل‌بستگی به مکان است. این مطالعه با تحلیل کیفی تجربه زنان به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری امکان می‌دهد مداخلات هدفمند و متناسب ارائه دهند. شناخت شکل‌های دل‌بستگی مکانی زنان، پایه‌ای برای طراحی سیاست‌هایی است که حس تعلق به محله را تقویت و مشارکت آنان در امور محلی را افزایش می‌دهد. این مهم نه تنها کیفیت زندگی زنان را ارتقاء می‌دهد، بلکه بهره‌برداری بهتر از محیط و تقویت سرمایه اجتماعی در سکونت‌گاه‌های غیررسمی را تسهیل می‌کند. با این توضیح پژوهش حاضر در جست‌وجوی پاسخ به این سؤال است که حس دل‌بستگی به مکان در میان زنان ساکن سکونت‌گاه غیررسمی مهرآباد مشهد چه صور و اشکالی دارد؟ اهداف مطالعه نیز بر اساس مطالب گفته‌شده به شرح زیر است:

- کشف معانی ذهنی زنان درباره دل‌بستگی به مکان در محله مهرآباد مشهد؛

- بازنمایی جنبه‌های عاطفی-روانی (حس تعلق، خاطرات)، تعاملی (مشارکت اجتماعی، روابط همسایگی) و کارکردی (سودمندی محیطی، دسترسی‌ها) تجربه دل‌بستگی مکانی؛
- ارائه راهکارهایی برای تقویت دل‌بستگی زنان به محل زندگی‌شان در محله مهرآباد.

پیشینه تجربی

خلاصه برخی از تحقیقات انجام شده در داخل و خارج از کشور که به موضوع مقاله حاضر نزدیک است، در ادامه از نظر می‌گذرد.

جدول ۱. بررسی پیشینه تجربی

Table 1. Review of Empirical Studies

Researcher / Year	Research Title	Research Approach	Sample	Main Findings
Barkati & Farhadi (2018)	Sense of Belonging to the Living Environment and Women's Wellbeing	Survey and Qualitative	158 residents of Herandi neighborhood, Tehran (60% men, 40% women)	Most respondents (76%) had no sense of belonging to the neighborhood. More than half (51%) stated they stayed out of compulsion and intend to leave. Major factors reducing belonging were entry of social deviants, illegal economy, and neglect by responsible organizations to improve neighborhood services.
Nagdi & Zare (2011)	Comparative Study of Problems of Marginalized Women for Managing	Survey	154 women from Jafarabad neighborhood, Kermanshah and 215 women from	The sense of citizenship belonging was moderate to low among these groups. Only about 37% of marginalized women had a high sense of

Researcher / Year	Research Title	Research Approach	Sample	Main Findings
	Social Harms		Marginal areas of Hamadan	citizenship belonging.
Mirhosseini et al. (2020)	Daily Life Challenges of Marginalized Women in Tehran: A Qualitative Study	Qualitative	14 women aged 14-60 residing in brick kiln area, District 19, Tehran	Lack of stability and temporary living conditions caused lack of neighborhood attachment and indifference to neighborhood status, especially among interviewed women.
Sajadi & Souri (2012)	Analysis of Women's Participatory Capacity: A Necessity for the Improvement of Informal Settlements (Case Study: Abak Neighborhood, District 1, Tehran)	Survey	87 women aged 30 and above	48% of women had a medium to low level of sense of place attachment, and 52% had a medium to high level. Lack of sports, educational, recreational, and cultural facilities in the area reduces sense of place attachment.
Tavakoli & Mousavi (2009)	Analysis of the Effect of Rural Shiite Border Women's Place Attachment on Migration in Sistan Region	Survey	150 people from 5 border villages	90% of the sample liked their place of residence and had no desire to migrate, while 10% showed no interest in staying and living in the area.

Researcher / Year	Research Title	Research Approach	Sample	Main Findings
Zangeneh & Hosseinabadi (2013)	Informal Settlement of East Kal Eidgah, Sabzevar	Survey	130 residents of the settlement	The level of place attachment among residents in terms of emotional attachment, spatial dependence, social ties, and place identity was high, which contrasts the common perception of low place attachment in such areas.
Nagdi et al. (2013)	Study of Social-Cultural Attitudes and Behaviors of Marginalized Women (Case Study: Saadi Town, Shiraz)	Survey	348 marginalized women in Saadi Town, Shiraz	Medium participation, high civic attachment, and fatalism
Yazdani et al. (2019)	Examination and Analysis of Urban Neighborhood Identity with Emphasis on Sense of Place Attachment (13 Marginal Neighborhoods of Ardabil City)	Survey	400 people from 13 marginal neighborhoods of Ardabil	The average sense of place attachment differs significantly between women and men. Men have a higher sense of place attachment than women in the 13 neighborhoods. Women's score was 3.19 and men's 3.47.

Researcher / Year	Research Title	Research Approach	Sample	Main Findings
Nagdi & Sadeghi (2006)	Marginalization: A Challenge for Sustainable Urban Development (Emphasis on Hamadan City)	Survey & Qualitative	525 household heads from marginalized areas of Hamadan, plus in-depth interviews with mayors, local officials, and marginalized residents	About one-quarter of respondents had no sense of civic attachment. The feeling of discrimination between them and citizens in the urban system causes the spread of a lack of civic attachment.
Livingston et al. (2010)	Neighborhood Attachment in Deprived Areas: Evidence from Northern England	Survey	633 individuals aged 21 and older	Functional and physical attachment was weak or absent, and high turnover undermined social networks, reducing interaction, trust, and safety. Resident mobility and rapid ethnic composition change led to decreased attachment.
Ayoola et al. (2019)	Place attachment in poor residential neighbourhoods of Akure, Nigeria	Survey	532 household heads in four poor residential neighborhoods	Attachment to the city was highest. Social attachment was stronger than physical attachment among residents. Length of residence and household size were the strongest predictors of city attachment.

Researcher / Year	Research Title	Research Approach	Sample	Main Findings
Dulgeroglu Yuksel et al. (2019)	Discussion on the Concept of Place Attachment in Informal Settlements	Qualitative	10 semi-structured interviews	Residents had a strong sense of attachment to their neighborhood and cooperated with local authorities to solve problems. "Place attachment" should be considered part of the renewal processes.
Furtado & Renski (2020)	Place Attachment in Self-Built Informal Housing: Improving Spaces of Crime	Survey	45,000 households in informal settlements, Fortaleza, Brazil	Length of residence is a strong predictor of attachment in the three study sites, as over time individuals get used to the physical condition of their homes and become more socially engaged, which increases attachment. Physical characteristics of the neighborhood also contribute to place attachment.
Adewale et al. (2020)	Place Attachment in Urban Slums of Nigeria: Evidence from Ibadan	Survey	856 households in urban slums, Ibadan, Nigeria	About 63% of people were attached to their homes. Satisfaction with housing unit, supportive services, security, and land tenure were main predictors of place attachment. Improving housing quality, security, and access to social services can enhance attachment and active citizenship behaviors.

Researcher / Year	Research Title	Research Approach	Sample	Main Findings
Akinjokun et al. (2018)	Place Attachment and Determinants of Household Living Arrangements in Ibadan, Nigeria	Survey	413 household heads in Ibadan, Nigeria	Education, occupation, and nature of work, rather than physical structure, were significant predictors of place attachment.
Bandauko et al. (2022)	To leave or not to leave? An analysis of individual and neighborhood characteristics shaping place attachment in Harare's selected informal settlements	Survey	Residents of three informal neighborhoods	Length of residence, savings, homeownership, reputation, and neighborhood safety positively influenced place attachment; even residents of deprived areas can have high place attachment.
Malik & Yoshida (2020)	Residents' Willingness to Move from Slums to Rusunawa in Tangerang, Jakarta: Dimensions of Place Attachment During Housing Relocation	Survey and Qualitative	92 slum dwellers in Jakarta suburbs	Homeownership, length of residence, number of friends, and participation in social events predicted place attachment and reduced residents' willingness to leave the neighborhood.

Researcher / Year	Research Title	Research Approach	Sample	Main Findings
Afrianti et al. (2021)	Place Attachment in the Context of Relocation, Rusunawa in Jakarta	Survey	80 low-income residents of Rusunawa suburb	Physical and environmental characteristics of the neighborhood, such as gardens, cleanliness, environmental maintenance, and customary greetings, were important physical, environmental, and social factors that helped increase place attachment.

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت حس تعلق به مکان به‌ویژه در بافت حاشیه‌نشین تحت تأثیر عوامل کالبدی، اقتصادی و فرهنگی قرار دارد. با این‌که انتظار می‌رود محرومیت‌های اقتصادی و اجتماعی، فقدان امکانات مناسب و ناامنی سبب تضعیف حس تعلق شود، اما پیوندهای اجتماعی قوی، مشارکت ساکنان در فعالیت‌های محلی، مالکیت مسکن، رضایت از محیط‌زیست و فرصت‌های تعامل اجتماعی، قادرند حس دل‌بستگی را تقویت کرده و حتی در شرایط نامساعد، سطوح بالایی از تعلق مکانی را ایجاد نمایند.

چهارچوب نظری

۱- مکان

فرهنگ معین؛ "مکان" را جای، محل و جایگاه تعریف کرده و آن را به دو نوع طبیعی و هندسی تقسیم می‌کند. در فرهنگ لغت جغرافیای آکسفورد واژه "مکان" به‌عنوان نقطه‌ای خاص در سطح زمین و محلی قابل شناسایی برای موقعیتی تعریف شده است که "ارزش‌های انسانی" در آن بستر شکل گرفته و رشد می‌یابد. در واقع "مکان"، جا یا قسمتی از فضا است که از طریق عواملی که در آن قرار دارند صاحب هویت خاصی شده است (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۵). "مکان"

مفهومی چندبعدی و فراتر از یک موقعیت جغرافیایی است که در رشته‌های مختلف با معانی متفاوت استفاده می‌شود. علاوه بر جنبه فیزیکی و جغرافیایی، مکان حاوی معناها و ارزش‌های روانی، اجتماعی و فرهنگی است. افراد در مکان زندگی می‌کنند، با آن تعامل دارند و به آن معنا و احساس تعلق می‌بخشند. مفهوم مکان به عنوان ساختاری فرهنگی - اجتماعی، محل شکل‌گیری ارتباط عمیق انسان با محیط و بستر تجربه‌های زیستی و هویتی است (Vgggs, 2424: 24). به‌گونه‌ای که یک مکان، بیانگر خاطرات، تجربیات، علایق و احساسات مشترک انسان‌ها است و فضا فاقد این امتیازات است و به خصیصه اصلی شالوده‌های پدیدارشناسی جغرافیایی شناخته می‌شود (شکویی، ۱۳۸۳: ۳۰۰).

از دیدگاه پدیدارشناسانه، "مکان"، چیزی بیش از یک محل انتزاعی است. کلیتی است که از اشیاء و چیزهای واقعی ساخته شده و دارای مصالح، ماده، شکل، بافت و رنگ است. مجموعه این عناصر با هم شخصیت محیطی مکان را تعریف می‌کنند (Wiiiiams & Vssk,, 2003: 10) واقع، "مکان" پدیده‌ای کلی و کیفی است که نمی‌توان آن را به هیچ یک از خصوصیات آن، بدون از دست دادن طبیعت واقعی‌اش کاهش داد (hhhu,, 2999: 17)، توآن^۱ (۱۹۷۷) بین فضا و مکان چنین تمایز قائل می‌شود: «آنچه به عنوان فضای تمایز نیافته آغاز می‌شود هنگامی که ما آن را بهتر می‌شناسیم و به آن ارزش می‌دهیم تبدیل به مکان می‌شود» (Kye & Chck, 2777: 6). مانزو درباره تجربیات و مکان‌هایی که معنای مکان^۲ را خلق می‌کنند معتقد است «این مکان‌ها فی‌نفسه معنادار نیستند، بلکه آنچه که می‌توان آن را "تجربه در مکان" نامید، معنا را می‌آفریند» (aa noo, 2555: 44) به نظر استدمن مؤلفه‌های مکان عبارتند از زمینه مادی، فعالیت‌های انسانی و فرایندهای اجتماعی و روان‌شناختی که در آن انجام می‌شود (eedman, 2002: 562). محققان طبیعت‌گرا بر ذهنی بودن معنای مکان تأکید دارند. پروشانسکی مکان را «مجموعه‌ای از خاطرات، ادراکات، تفسیرها، ایده‌ها و احساسات مرتبط با محیط‌های مادی خاص» می‌داند (Proshnsky (1983: 7) tt

1. Tunn

2. PeeeeMaaning

۲- دل‌بستگی به مکان

در لغت‌نامه دهخدا از "دل‌بستگی" به معنای محبت، رغبت، دوستی، مودت، علقه، عشق و گرایش خاطر یاد می‌شود. "دل‌بستگی به مکان" به‌عنوان یک مفهوم، رابطه و نقطه اتصال بین مردم و مکان‌هاست. از نظر هیدالگو و هرماندز ویژگی اصلی "دل‌بستگی به مکان" پیوند عاطفی مثبت و مؤثر بین یک فرد و یک مکان خاص است که مشخصه اصلی آن تمایل فرد به حفظ نزدیکی به چنین مکانی است (4: dddll go & rrr nnndzz, 2001).

آلتمن و لو «دل‌بستگی به مکان» را بیش از یک تجربه عاطفی و شناختی تعریف می‌کنند و معتقدند که وابستگی به مکان، باورها و شیوه‌های فرهنگی‌ای را در برمی‌گیرد و افراد را به مکان پیوند می‌دهند (Attman & Low, 1992: 155). جغرافی‌دانان انسان‌گرا پیوندهای روانی با مکان را به‌عنوان حالتی از «بودن در جهان»^۱ تصور می‌کنند. استدلال جغرافی‌دانان این است که پیوندهای عاطفی^۲ با فضای جغرافیایی رابطه‌ای جهانی و ضروری با مکان است (ii uaaani & ddddman, 1993: 2). روان‌شناسان محیطی به کیفیت عملکردی و عاطفی مکان توجه خاصی دارند که هدف آن تسهیل فعالیت‌های روزمره فرد در مکان است و خلق کیفیت‌های نمادین و برای جذب مردم و خلق «حس مکان»^۳ اهمیت احساسی ویژه‌ای دارد که معنای اجتماعی-فرهنگی در کنار آسایش محیطی، ایمنی و امنیت و معیارهای عملکردی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کنند (Hddggg & rrr nande, 2001: 276). به عقیده جامعه‌شناسان شهری «دل‌بستگی به مکان» لزوماً اجتماعی است و اساساً آن را با «احساس اجتماع»^۴ مقایسه می‌کنند (cc Maaaa & Chavis, 1666).

کانتز، یکی از نظریه‌پردازان برجسته «حس مکان»، معتقد است محیط کالبدی نتیجه تعامل سه عامل کالبد، فعالیت در آن و تصویر ادراکی این تعامل است. به گفته او، حس مکان بر ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتار فردی و اجتماعی تأثیر گذاشته و افراد را به مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی ترغیب می‌کند؛ این حس موجب احساس امنیت، لذت، تعلق و هویت‌مندی می‌شود.

¹. Bnnng-nnthe-Wordd

². Affcciive Bonds

³. Snnse of Peeee

⁴. nnnse of Communtty

(Counrrr, 1771): به نقل از فلاح، (۱۳۸۵: ۵۸). چنان‌که اشاره شد، دلبستگی به مکان نقش مهمی در ارزیابی کیفیت فضایی محیط‌های شهری ایفا می‌کند. در پژوهش‌های متعددی که به بررسی ساختار و کیفیت مکان در مقیاس‌های مختلف پرداخته‌اند، حس دلبستگی به مکان به‌عنوان یکی از شاخص‌های اصلی و پیش‌بینی‌کننده کیفیت محیط مکانی شناخته شده است. این حس، رابطه‌ای عمیق میان افراد و مکان‌های زیستی آن‌ها برقرار می‌کند و نقش مهمی در ارتقای رضایت‌مندی ساکنان از محیط پیرامون ایفا می‌نماید (Ioovnn & & Bigon & tt ll, 2022, aa rkusewska, 2022).

دلبستگی به مکان، پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی است که تحت تأثیر عوامل متنوع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی قرار دارد. برای درک کامل آن، بررسی شبکه‌های اجتماعی، راهکارهای مقابله‌ای ساکنان و ویژگی‌های محیط در مناطق حاشیه‌ای ضروری است. پژوهش‌ها توافق دارند که دلبستگی به مکان یک سازه چندبعدی است که ابعاد مختلف عاطفی، شناختی، عملکردی و رفتاری دارد (dddggg & rrr nandzz, 2001: 255). تنوع و تفاوت ابعاد یا مؤلفه‌های دلبستگی به مکان را می‌توان در دیدگاه‌های متفاوت صاحب‌نظران این حوزه مشاهده کرد.

جدول ۲. مولفه‌های دلبستگی به مکان از منظر صاحب‌نظران

Table 2. Components of Place Attachment from the Perspective of Scholars

Author / Year	Components of Place Attachment
Stedman (2002)	Physical context, human activities, and social and psychological processes within that context
Shumaker & Tyler (1983)	Social groups, physical desirability, individual personality, and perceived residential situation
Brocato (2006)	Place identity, place dependence, emotional attachment, and social bonds
Scannell & Gifford (2010)	Cultural and individual characteristics, psychological processes including affect, cognition, and behavior, social and physical attributes of the place
Raymond et al. (2010)	Place identity, place dependence (personal bonds to place), nature bonding, and social bonding

Author / Year	Components of Place Attachment
McMillan & Chavis (1986)	1. Membership: feeling of belonging or sharing personal relatedness 2. Influence: feeling important and able to make a difference in a valued group 3. Integration and fulfillment of needs: members' needs met through group resources 4. Shared emotional connection: commitment and belief in shared history, place, time together, and common experiences
Chen et al. (2014)	Six-dimensional structure including four attitudinal dimensions (place identity, place dependence, emotional attachment, social bonding) and two interactional dimensions (place memory, place anticipation)
Javan & Matlabi (2011)	Emotional, physical, and social dimensions
Rahimi et al. (2020)	Place identity, place dependence, social bonds, and emotional attachment

۳- دلبستگی به مکان در سکونت‌گاه غیررسمی

سکونت‌گاه‌های حاشیه‌ای، نتیجه تلاش اقشار کم‌درآمد شهری برای یافتن سرپناهی ناکافی و نامناسب است. این مناطق نشان‌دهنده به حاشیه راندن و انزوای اجتماعی گروه‌های کم‌درآمد، همراه با کمبود خدمات شهری و گسست کالبدی از شهر است؛ در عین حال ساکنان این مناطق توان تأمین زیرساخت‌ها و خدمات شهری را ندارند (پیران، ۱۳۸۰). پارک^۱ حاشیه‌نشینی را نتیجه عملکردهای اقتصادی- سیاسی می‌داند (حیدری و نظریان، ۱۳۹۰: ۳۳). به نظر وی انسان حاشیه‌نشین شخصیتی است که از برخورد یا پیوند دو یا چند نظام فرهنگی متفاوت و احیاناً متخاصم ظهور می‌کند. چنین موجود دورگه‌ای در زمان واحد نسبت به هر دو نظام، احساس همبستگی و تعلق دارد، ولی در عین حال خود را نسبت به هیچ‌کدام کاملاً متعلق و متمایل نمی‌داند (پیران، ۱۳۶۷: ۵۲). وضعیت حاشیه‌نشینی از نظر پارک، شرایط یا عالمی برزخ‌گونه است که فرد را از نظر اجتماعی و فرهنگی به حالت تعلیق درمی‌آورد. فرد خود را در شرایطی می‌یابد که در آن، روابط اجتماعی و ارزش‌های فرهنگی و ملی تا حدودی دست‌خوش تزلزل شده، ولی روابط و ارزش‌های دیگری هنوز به‌طور کامل جایگزین آن‌ها نشده است. به اعتقاد

^۱. Prrk

وی تجربه چنین شرایط بحرانی موجب شخصیت متمایزی برای فرد می‌شود. اغلب چنین فردی در برابر برخورد فرهنگ‌ها، حالت کناره‌گیری از خود نشان می‌دهد و نمی‌تواند در متن جامعه با عقیده راسخ به فعالیت خویش ادامه دهد. به عبارت دیگر، به علت ناباوری نسبت به ارزش‌ها، بیگانگی با موقعیت جدید، فرد از جامعه کناره می‌گیرد و در حالتی معلق در حاشیه اجتماع می‌نشیند (انصاری، ۱۳۵۵؛ به نقل از جمشیدی‌ها و عنبری، ۱۳۸۳: ۵۵-۵۴). مطالعات نشان می‌دهند که سطوح دل‌بستگی مکانی در مناطق محروم معمولاً کمتر از مناطق مرفه است که عمدتاً به ضعف ویژگی‌های محله‌ای و انسجام اجتماعی در این مناطق بازمی‌گردد. با این حال، ادبیات نشان می‌دهد که جوامع محروم گاهی دارای شبکه‌های اجتماعی قوی نیز هستند (Brown & Wirtz, 1985).

ادبیات سرمایه اجتماعی نیز بیانگر آن است که مناطق محروم با سطح بالایی از سرمایه (پیوند) مشخص می‌شوند و انسجام می‌تواند به ساکنان برای مقابله با مشکلات ناشی از زندگی در برخی محله‌های محروم کمک ویژه‌ای بکند و شبکه‌های قوی، ظرفیت بیشتری برای مقابله با مشکلات جرم و جنایت و ناامنی در اختیار افراد قرار می‌دهد. برای بسیاری از مردم نقل مکان به محله محروم نتیجه یک انتخاب بسیار محدود (فقدان انتخاب) است. این موضوع می‌تواند در کوتاه‌مدت بر دل‌بستگی به مکان تأثیر منفی بگذارد (Bhhi-Fuury, 1666 nnuuuuaan, 2003). از سوی دیگر به‌زعم کاساردا و یانوویتز در مناطق پرتراکم، وضعیت مسکن یا سایر ویژگی‌های اجتماعی یا فیزیکی، جذابیت محله را کاهش می‌دهد (Jnnow, 1444: 335). این تأثیر ترکیبی می‌تواند با آثار ناشی از محرومیت منطقه برابر باشد. وول‌اور^۱ (1992) دریافت که هر دو عامل تراکم بالاتر جمعیت و درصد مسکن غیراستاندارد در یک منطقه با دل‌بستگی کمتر به مکان ارتباط دارند، اما با سطوح متوسط درآمد بین مناطق، ارتباط ندارند. سامپسون^۲ (1888) هم در مطالعه کشوری خود در بریتانیا گزارش می‌دهد که «دل‌بستگی جمعی»^۳ در سطح اجتماع محلی تحت تأثیر منفی شهرنشینی، ترس محله از جرم، نرخ قربانیان در مورد جرائم جدی و

1. Woovvrr

2. aa mpson

3. Covvvvvvvhhhhhhh ent

تراکم کودکان در یک منطقه قرار دارد (Ibidd 15). بر اساس یافته‌های لیوینگستون، محله‌های محروم‌تر به‌طور قابل‌توجهی دل‌بستگی کمتری نسبت به مناطق کمتر محروم دارند (۴۰ درصد در محله‌های محروم، در مقایسه با ۶۹ درصد در محله‌های کمتر محروم). این موضوع تا حد زیادی بازتاب تفاوت دیدگاه مردم درباره محله‌هایشان به‌ویژه از حیث انسجام یا شبکه‌های اجتماعی است. مردم مناطق محروم‌تر تمایل دارند که ارزیابی ضعیف‌تری از محله خود در سه عامل انسجام/ شبکه، اعتماد/ ارزش‌ها و ایمنی/ جرم داشته باشند (Lvingsom tt ,, 2888: 43).

مرور نظریه‌ها نشان می‌دهد که دل‌بستگی به مکان به‌عنوان یک سازه چندبعدی، حاصل تعامل سه سطح کلیدی فردی (هویت مکانی، تعلق عاطفی و خاطرات شخصی) با تأکید بر دیدگاه‌های پروشانسکی (۱۹۸۳) و توآن (۱۹۷۷)، اجتماعی (مشارکت، انسجام گروهی و اعتماد) مبتنی بر یافته‌های مک‌میلان و چاوایس (۱۹۸۶) و محیطی (ویژگی‌های کالبدی و عملکردی مکان) با استناد به چهارچوب استدمن (۲۰۰۲) است. در سکونت‌گاه‌های غیررسمی، اگرچه مشکلات ساختاری مانند فقر و کمبود امکانات وجود دارد، اما طبق نتایج پژوهش‌های پیشین و ادعای پژوهش حاضر، عملکرد ساکنان (به‌ویژه زنان) از طریق تقویت و یا ایجاد شبکه‌های حمایتی و حفظ خاطرات جمعی می‌تواند بر این مشکلات غلبه کند. این پژوهش با اتکا به این چارچوب، به دنبال کشف الگوهای منحصر به فرد دل‌بستگی مکانی در تجربه زنان مهرآباد است.

روش پژوهش

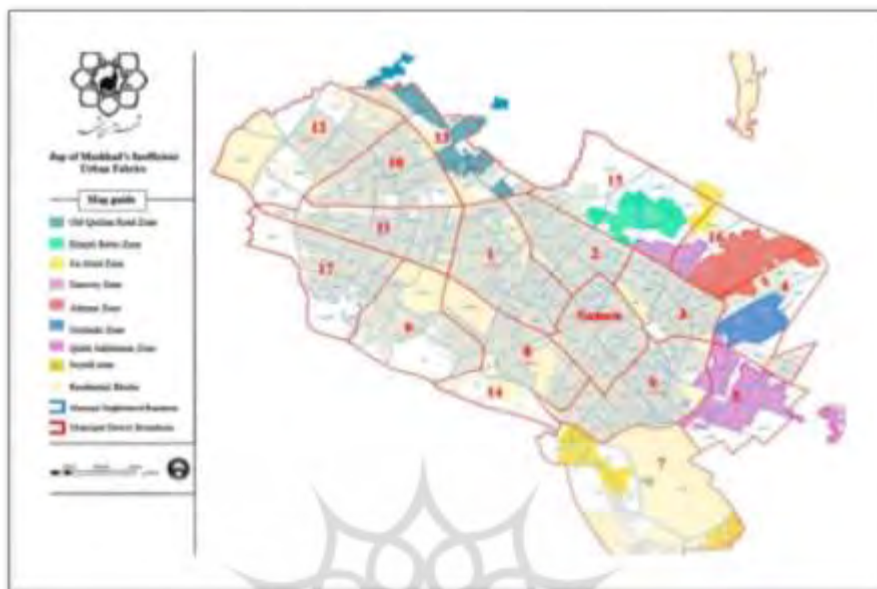
«حس تعلق به مکان» یک مفهوم کیفی است (Lewck, 2011: 226)؛ لذا تحقیق با رویکرد کیفی و طبق روش پدیدارشناسی تفسیری انجام شده است. روشی که به تجربه اهمیت می‌دهد و به دنبال شناخت پدیده از طریق درک تجربه واقعی افراد در زندگی روزمره است (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۶). این روش با گزارش‌های ذهنی و درک و توصیف تجربیات زیسته افراد از پدیده‌ها تمرکز دارد. پژوهشگر می‌کوشد از طریق مصاحبه، جهان شخصی مشارکت‌کنندگان را تا جایی که امکان دارد بررسی کند و به جوهر و معنای این تجربیات دست یابد. پاتون^۱ هم با تأکید بر این موضوع معتقد است در روش پدیدارشناسی تمرکز اصلی مصاحبه

1. Pooun

بر تجربه مردم و چگونگی تفسیرشان از جهان است (kkk ulu tt, 2009). در این پژوهش از راهبرد استفهامی استفاده شده است که حرکت از توصیف‌های عامیانه به توصیف‌های علمی و فنی را دنبال می‌کند. محقق با تشویق مشارکت‌کنندگان به بازگویی تجربه‌هایشان، پاسخ‌های دقیق و عمیقی از عمق تجربه زیسته به دست می‌آورد (بلیکی، ۱۳۸۴).

با توجه به تأکید برخی محققان بر ناخودآگاهی دلبستگی مکانی (زمانی و هنرور، ۱۳۹۶: ۱۶۵)، در طراحی مصاحبه‌نامه، سؤالات از زوایای مختلف مطرح شد تا درک عمیق‌تری از موضوع حاصل شود و معایب محل سکونت، تمایل واقعی مشارکت‌کنندگان به ترک یا دلبستگی به مکان و ابعاد مختلف آن شناسایی گردد. با توجه به آنچه ذکر شد، پرسش‌های اصلی مصاحبه‌نامه چنین تدوین شد: چگونه محل سکونت خود را ادراک و ارزیابی می‌کنید؟ ویژگی‌های زندگی در این محل چیست؟ چه نکاتی را در اینجا دوست دارید یا ندارید؟ تفاوت این محل با سایر نقاط شهر یا محل زندگی قبلی شما چیست؟ روابط شما با ساکنان و همسایه‌ها چگونه است؟ در برنامه‌های محله چقدر مشارکت دارید؟ اگر مجبور به ترک محل سکونت شوید چه حسی خواهید داشت و چرا؟ چرا این محل را با وجود ضعف‌ها دوست دارید و اینجا زندگی می‌کنید؟ و...

مشهد، دومین کلان‌شهر مذهبی جهان و پس از تهران دومین شهر پرجمعیت ایران با جمعیتی حدود ۳,۰۰۱,۱۸۴ نفر (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) است که با چالش سکونت‌گاه‌های غیررسمی روبه‌رو است. طبق سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵، حدود ۹۵۳,۹۰۴ نفر (۳۱/۴ درصد) در ۸ پهنه سکونتی و ۶۶ محله غیررسمی با مساحت ۳,۸۹۴ هکتار در مشهد سکونت دارند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

شکل ۱. موقعیت پهنه‌های اسکان غیررسمی شهر مشهد

Figure 1. Spatial Location of Informal Settlement Zones in Mashhad

منبع: معاونت برنامه‌ریزی و توسعه سرمایه انسانی شهرداری مشهد، ۱۳۹۸

محله مهرآباد با قدمتی حدود هفتاد سال در شرق مشهد در شهرداری منطقه پنج واقع شده و حدود ۱۷۲ هکتار وسعت دارد. جمعیت آن بیش از ۲۲,۸۰۰ نفر و تراکم جمعیتی آن ۱۳۳ نفر در هر هکتار است (یعنی بیش از دو برابر میانگین شهری مشهد). مهرآباد از مهاجرپذیرترین محلات مشهد است و در محدوده‌ای محصور میان بولوارهای مفتوح شرقی، کارگر راضی، حر و بزرگراه شهید بابانظر قرار دارد (شهرآرا نیوز، ۱۴۰۰؛ شهرآرا، مشهد چهره، ۱۴۰۳).

در این پژوهش، مشارکت‌کنندگان با نمونه‌گیری هدفمند^۱ و بر اساس قضاوت پژوهشگر انتخاب شدند. ابتدا گروه‌های مختلف زنان با توجه به ویژگی‌هایی مانند حداقل پنج سال سکونت در مهرآباد، تنوع سنی، تأهل، تحصیلات و اشتغال شناسایی شدند، سپس افراد متناسب با اهداف

^۱. Purposive Sampling

تحقیق به صورت آگاهانه و مرحله‌ای انتخاب شدند تا نماینده تنوع اجتماعی باشند. این روش برای جمع‌آوری داده‌های عمیق و متنوع انجام شد و هدف آن فهم دقیق‌تر پدیده بود.

جدول ۳. مشخصات زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان

Table 3. Participants' Background Characteristics

No	Interviewee	Education Level	Age	Occupation	Marital Status	Years Living in Area
1	Zahra	Elementary Grade 5	55	Homemaker	Widow	55
2	Leila	Middle School	53	Knitting and Sewing Instructor, Cooking	Widow	37
3	Zari	Middle School	49	Homemaker	Married	41
4	Soghra	Incomplete Diploma	38	Sewing Workshop Worker	Divorced	38
5	Maryam	Diploma	19	Childcare Nurse	Single	19
6	Zaker	Diploma	34	Homemaker	Married	14
7	Tahereh	Diploma	35	Hairdresser	Married	35
8	Efat	Incomplete Diploma	47	Homemaker	Widow	30
9	Fatemeh	Diploma	35	Homemaker and Herbal Medicine Packaging	Married	2.5
10	Maheen	Diploma	35	Homemaker - Former Preschool Teacher	Married	6
11	Masoumeh	Middle School	41	Homeworker	Divorced	8
12	Azam	Elementary Grade 5	28	Seamstress	Married	7
13	Tayebah	Diploma	44	Hotel Homemaker	Married	10
14	Touba	Illiterate	58	Saffron Cleaning Worker	Widow	20
15	Aghdas	Middle School	39	Clothing Store Saleswoman	Married	18

No	Interviewee	Education Level	Age	Occupation	Marital Status	Years Living in Area
16	Zinat	Student	23	University Student	Single	11
17	Narges	Middle School	45	Homemaker	Married	20
18	Halimeh	Elementary Grade 2	38	Homemaker	Married	26
19	Sakineh	Elementary Grade 5	60	Carpet Weaver	Widow	50
20	Marziyeh	Diploma	29	Homemaker	Married	15

مراحل جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها به صورت هم‌زمان تا دستیابی به اشباع داده‌ها ادامه یافت (پریست و همکاران، ۲۰۰۲)، تا امکان کشف، بازآفرینی و تفسیر داده‌ها فراهم شود. برای نظم‌دهی و تحلیل داده‌ها، پس از پایان هر مصاحبه، ابتدا صدای مصاحبه پیاده‌سازی و سپس به نوشتار تبدیل شد. متن به گزاره‌ها تبدیل و کدگذاری شد، سپس تحلیل مضمون برای استخراج معنا آغاز گردید. در این فرایند، کدگذاری، طبقه‌بندی و تحلیل داده‌ها با هدف درک معنای نهفته در آن‌ها صورت گرفت (محمدپور، ۱۳۹۰: ۶۶). پس از تحلیل درون‌مایه‌ای، واحدهای معنایی و مضامین اصلی به شکل نظام‌مند استخراج و روابط میان آن‌ها شناسایی و با مفاهیم نظری مرتبط شدند. علاوه بر روایی محتوایی^۱ و سازه^۲ ابزار تحقیق (مصاحبه‌نامه)، برای افزایش اعتماد به واقعی بودن یافته‌ها از فنون «اطلاعات دقیق موازی^۳»، «کنترل‌های اعضاء»، «خود بازبینی محقق^۴» و در نهایت از روش «باورپذیر کردن گزینشی^۵» مورد تأیید فلیک استفاده شد (فلیک، ۱۳۸۷: ۴۱۰). نتایج کدگذاری توسط دو تحلیل‌گر مقایسه شد، یافته‌ها با بازخورد مصاحبه‌شوندگان تأیید گردید. محققان با مرور مکرر داده‌ها صحت استخراج یافته‌ها را تضمین کردند و با استفاده از

-
1. Connrt Vdddtly
 2. Consrrutt Vdddtly
 3. Peer Debrfffnrg
 4. ffff - Monooöing
 5. vvvvvvwTrnnnguaaooñ

نقل قول‌های مستقیم، مستندسازی صورت گرفت؛ همچنین برای اطمینان از تکرارپذیری، برخی مصاحبه‌ها به صورت موازی توسط دو مصاحبه‌گر انجام و مقایسه شدند.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش کیفی با روش پدیدارشناسی تفسیری، تجربه‌ها و معانی روایت زنان ساکن سکونت‌گاه مهرآباد به‌طور عمیق بررسی شد تا ابعاد کمتر شناخته‌شده دل‌بستگی به مکان‌شناسایی شود. جدول زیر روند کدگذاری داده‌های کیفی مصاحبه‌های عمیق را در پنج بُعد اصلی دل‌بستگی نشان می‌دهد که شامل مضمون اصلی، خرده‌مضمون‌ها و نمونه کدهای باز است و فرایند تحلیل پدیدارشناسانه و شکل‌گیری مضامین پژوهش را به‌روشنی توضیح می‌دهد.

جدول ۴. روند کدگذاری از کدهای باز تا مضمون اصلی در دل‌بستگی به مکان زنان محله مهرآباد

Table 4. Coding Process from Open Codes to Core Theme in Place Attachment among Women of Mehrabad Neighborhood

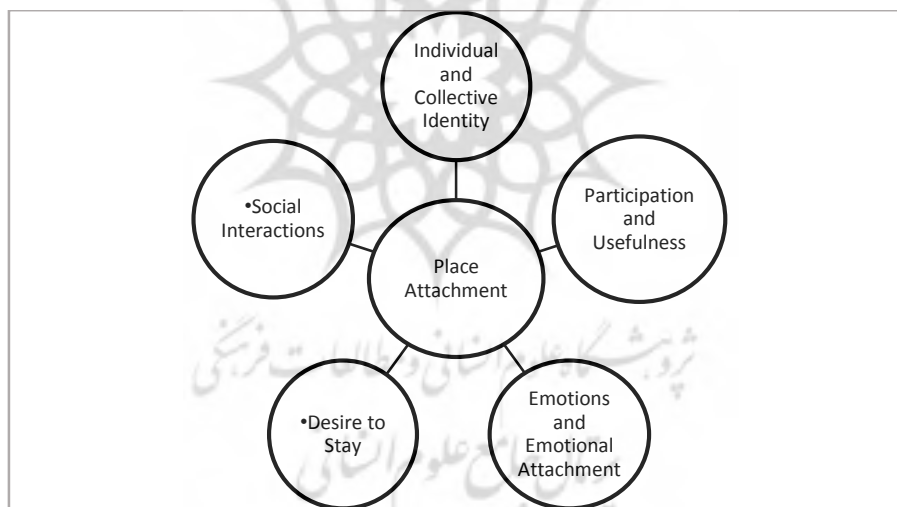
Main Theme	Sub-Theme	Sample Open Codes
Emotional Attachment	Childhood memories and special places	"That moat was the site of Nosrat Culture House, we used to wash ourselves..." (Zhhra)
	Memories of the past and longing	"I grew up here... even my death will be here" (Leila)
	Feeling of security and peace in neighborhood	"The neighborhood gives me peace and security" (Sakineh)
	Acceptance and support from neighbors	"I was like their own daughter... our wedding party was held there" (Zari)
	Generational differences in attachment	"Kids say let's leave, the new generation has less attachment" (Sakineh)
Desire to Stay	Decision to remain for life	"As long as I live, I will stay here and not leave" (Tahereh)
	Family and friendship attachment	"My brother is here, my friends are around..." (Eft)
	Willingness to pass residence to next generation	"I want my children to live here" (Masoumeh)

Main Theme	Sub-Theme	Sample Open Codes
	Feeling of rejection by natives	"The natives do not accept us..." (Azam)
	Economic compulsion to stay	"I always pray to leave this place" (Marziyeh)
Individual and Collective Identity	Neighborhood identity and "we-ness" feeling	"We are one big family here" (Leila)
	Pride in neighborhood superiority	"Mehrabad is much better than other neighborhoods" (Soghra)
	Absence of collective identity in migrants	"I do not consider myself a Mehrabadi" (Aghdas)
	Dual satisfaction despite problems	"There are facilities; but we tolerate problems due to attachment to the neighborhood" (Masoumeh)
	Definition of individual identity via neighborhood	"The neighborhood is part of my identity" (Zahra)
Social Interactions	Familiarity and warm neighborly relations	"I know all the neighbors" (Zari)
	Practical support and daily help	"I buy bread and get some for neighbors too" (Tahereh)
	Participation in charity	"We prepare charity packages" (Zaker)
	Ethnic and religious boundary drawing	"I do not associate with Sunnis" (Fatemeh)
	Avoidance of other ethnic groups	"I do not want a relationship with Zabis" (Tayebeh)
	Ethnic/gender stereotypes	"Buuuhhs are suspicious..." (Zrri)
	Decline in intimacy compared to the past	"Visits were more frequent before, now less" (Tahereh)
	Longing for happier past days	"I wish it goes back to old days; people used to be enthusiastic" (Leila)
Participation and Usefulness	Religious and ritual activities	"I participate in rituals and charity cooking" (Maheen)
	Presence in neighborhood traditions	"I take part in rain-request ceremonies" (Soghra)
	Involvement in health and collective plans	"I collaborated in the Martyr Soleimani project" (Zaker)
	Volunteering and selfless help	"Most of the time I help in neighborhood work" (Azam)
	Altruism and prioritizing group over individual	"I didn't take the children's shoes so they reach vulnerable children" (Tayebeh)

Main Theme	Sub-Theme	Sample Open Codes
	Women's participation limitations and men's resistance	"ee n don't accppt oo mnn; oo mnn's participation is not established" (Zinat)

تحلیل داده‌ها نشان داد مضامین به دست آمده از مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان، دل بستگی به محل سکونت بازتابی از احساسات و ادراکات درونی افراد نسبت به محیط زندگی‌شان است که به شیوه‌های گوناگون نمود پیدا می‌کند. یافته‌ها بیانگر آن است که دل بستگی زنان ساکن در سکونتگاه غیررسمی مهرآباد، در قالب پیوندهایی متنوع و در پنج بُعد اصلی احساسات و تعلق عاطفی، تمایل به ماندگاری، هویت فردی و جمعی، تعاملات اجتماعی، مشارکت و سودمندی قابل بررسی است.

شکل ۲. دل بستگی به مکان در میان زنان ساکن در سکونتگاه غیررسمی مهرآباد مشهد

Figure 2. Place Attachment among Women Residing in the Informal Settlement of Mehrabad, Mashhad

در ادامه، اشکال مختلف تعلق خاطر زنان به محله مهرآباد با جزئیات بیشتری تشریح خواهد شد.

۱- احساسات و تعلق عاطفی

یافته‌ها نشان می‌دهد دل‌بستگی زنان به محله مهرآباد بیشتر بر پایه پیوندهای عاطفی و خاطرات روزمره است که همراه با احساس خوشایند و دلتنگی برای گذشته شکل گرفته‌اند. تعلق عاطفی میان فرد و مکان، پیوندی معنی‌دار است که محل سکونت را به مکانی ارزشمند برای بازگشت تبدیل می‌کند. احساس مثبت نسبت به محله و یادآوری خاطرات ساده زندگی روزانه، از اصلی‌ترین ابعاد این دل‌بستگی است و نمونه‌ای از آن، خاطرات کودکی یکی از مشارکت‌کنندگان است که عمق ارتباط احساسی او با مکان را نشان می‌دهد.

زهرا: «این محله برای من همیشه یک حس خاص داشته است. خاطرات کودکی‌ام در این جا به قدری زنده است که هر وقت به اینجا می‌آم، احساس می‌کنم بخشی از خودم را پیدا کرده‌ام. مثلاً آب قطع می‌شد، می‌رفتیم تو باغ آقای نیازمندی آب برمی‌داشتیم دعوا می‌کرد و می‌گفت چرا می‌آید آب برمی‌دارید؟ اجازه نمی‌داد این کار را بکنیم. یا اون خندق جای فرهنگسرای نصرت می‌رفتیم لباس هامون رو می‌شستیم و سایلمون رو می‌بردیم. اینجا اصلاً آسفالت نبود و همه‌جا خاکی بود. همه‌جا پاها و بدنمون پر گل می‌شد»

خاطرات زنان از محل سکونتشان علاوه بر آن‌که به لحظات خاص و خوشایند زندگی‌شان (مثل مهمانی‌ها و رفتارهای حمایتی همسایگان) گره‌خورده است، نشان‌دهنده ارزش‌های انسانی و همبستگی اجتماعی در محله‌های قدیمی است. اگرچه این روایت به یک تجربه گذشته اشاره دارد، اما تمرکز اصلی آن بر احساس پذیرش و تعلق به مکان است.

زری: «ما سال ۱۰/ ازدواج کردیم. یک همسایه داشتیم که خانه‌اش خیلی بزرگ بود و هر کسی می‌خواست عروسی بگیره، می‌گفت بیا خانه ما بگیرین. به مادرم گفتم برو بهشون بگو ببین به ما هم خانه را میده یا نه؟ چون بالاخره ما بازم غریبه بودیم. نسبت به همسایه‌های دیگه. چون قدیمی‌تر بودن. دیگه مادرم رفت و گفت. اونها هم گفتن چه فرقی می‌کنه. مثل دختر خودمانه. ما مجلس عروسی مون رو اونجا گرفتیم. خودشان بنده خدا روز عروسی که تمام شد، خاله‌ام اینها رفته بودن که جارو بزنن و تمیز کنن. گفته بود نه. خانه رو خودشون تمیز کردن. هرچی استکان بود شسته بودن. گفته بودن دختر

شما مثل دختر خودمه».

بخشی از این حس عاطفی مثبت به محله، از یادگارهای شیرین دوران کودکی نشأت می‌گیرد. مشارکت‌کننده به یک حس عمیق از وابستگی به محله مهرآباد اشاره می‌کند که ریشه در تجربیات طولانی‌مدت دارد و نشان می‌دهد که این محله بخشی از هویت و زندگی او شده است. لیلیا: «اگر از مهرآباد برم دق می‌کنم. چون با محله مهرآباد آنس گرفتیم. نه که بگی خانه‌ام اینجاست. تو کوچه به کوچه مهرآباد بزرگ شدم. با کمی‌ها و سختی‌هاش بودم. الان که دیگه سختی نداره. ما از بچگی اینجا بودیم و همین‌جا بزرگ شدیم و زندگیمون همین‌جا بوده و مرگمون هم همین‌جا هست».

پیوند عاطفی به مهرآباد گاهی فراتر از فرد بوده و شامل اعضای خانواده می‌شود. حتی کسانی که در این محله زاده نشده‌اند نیز احساس تعلق دارند.

طیبه: «می‌خوایم پول پس‌انداز کنیم و بریم یک‌خانه بهتر بگیریم. اما خیلی سخته وقتی فکرش رو می‌کنم که از اینجا می‌خوایم بریم. داغون می‌شم. به اینجا وابسته‌ام. الان شوهرم که شمالیه هم همینجوریه. تازه شوهرم بازنشسته‌اس و تو این محله هم اصلاً نبوده. حالا چه برسه به ما که تو این محله بزرگ شدیم».

این پیوند عاطفی با محل سکونت در خانواده‌ها متفاوت است؛ نسل قدیم به‌خاطر پیوندهای پایدار ترک محل را سخت می‌دانست، اما نسل جدید تغییر مکان را برای بهبود شرایط ترجیح می‌دهد.

سکینه: «الان بچه‌هام می‌گن بیا از مهرآباد بریم. می‌گم نه. مهرآباد که می‌آم دلم باز می‌شه. مهرآباد رو دوست دارم. محله‌های دیگه قلبم می‌گیره. الان دیگران هم به بچه‌ها که می‌خوان برن این‌ور اون‌ور، می‌گن نرین. همین محله بهتره باشین. اما بچه‌ها هم می‌گن مهرآباد چی داره شماها دلتونو خوش کردین به مهرآباد. با این خونه‌های کلنگی و... راست هم می‌گن مهرآباد چیزی به اون صورت نداره. تفریح‌گاه نداره. اگر این اطراف یک تفریح‌گاهی باشه بیشتر دلگرم می‌شوند».

از روایت‌ها پیداست نسل جدید اگر موفق به متقاعد کردن خانواده نشود، غالباً خود پس از ازدواج و استقلال، محله مهرآباد را ترک می‌کند.

طوبی: «یک پسر از این محله رفت. دیگه دوست نداره اینجا زندگی کنه. بچه‌های دیگه ام هم می‌گن اگر شرایط شون مناسب باشه می‌رن».

۲- تمایل به ماندگاری

تجربه مداوم و دیرینه ساکنان با محله، نقش تعیین‌کننده‌ای در تقویت تعاملات و پیوندهای اجتماعی ایفا می‌کند. به‌گونه‌ای که ساکنانی که سال‌های بیشتری را در این محل سپری کرده‌اند، دلبستگی بیشتری به آن دارند. روایت یکی از مشارکت‌کنندگان چنین است:

طاهره: «ان‌شاءالله هر وقت خدا خواست و صلاحش بود چنازه‌ام رو از مهرآباد ببره. اصلاً از محله خارج نشدم. همسر هم مهرآبادی هست. همین‌جا متولد شدم، ازدواج کردم و تا زنده باشیم همین‌جا هستیم و نخواهیم رفت».

به‌رغم کاستی‌های متعدد در محله، وابستگی به محل بیشتر ناشی از حضور اعضای خانواده و دوستان است. به‌طوری که علاوه بر وابستگی احساسی، حضور خانواده و دوستان نیز پیوندهای اجتماعی پایدار را تقویت کرده و باعث می‌شود حتی با وجود کمبود امکانات، ساکنان از ماندن در محله استقبال کنند.

عفت: «بالاخره یک وابستگی‌هایی به این محله داریم. اینجا بزرگ شدیم و دوستان و آشناها مون اینجا هستند. برادرم اینجاست. کمبود امکاناتش باعث نمی‌شه زده بشی از این محل. وابستگی‌هایی که وجود داره عیب‌های محله را می‌پوشانه».

مهرآباد با پیشینه غنی، محلی محبوب برای نسل قدیمی است که تمایل دارند زندگی در آن ادامه یابد. اگرچه نسل جدید فشار به ترک محل وارد می‌کند، ساکنان قدیمی آرزو دارند نسل‌های آینده نیز در مهرآباد ساکن بمانند.

معصومه: «ان‌شاءالله تا موقعی که نوه و نتیجه داشته باشم و زنده باشم، دوست دارم تو این محله بمانم».

مشارکت‌کنندگانی که از کودکی در مهرآباد زندگی کرده‌اند، دلبستگی عمیقی به محله دارند و

تمایل به ادامه سکونت خود و فرزندانشان در این منطقه دارند. در مقابل، مهاجرانی که به دلیل شرایط اقتصادی به مهرآباد آمده‌اند، احساس تنهایی، طردشدگی و عدم پذیرش از سوی بومیان را تجربه می‌کنند.

اعظم: «مهرآبادیا بومیارو قبول دارن و جایی برای ما غریبه‌ها نیست. بومی‌ها به زیون خودم یعنی از هم هستند. مهرآبادی‌ها مشهدی هستند. مال یک خانواده هستند. منم مهرآباد زندگی می‌کنم؛ اما آخرش بهم می‌گن تو اصفهانی هستی و خصالت اصفهانیه». این طردشدگی و جدایی اجتماعی برای بسیاری از مهاجران بسیار آزاردهنده است.

زینت: «همه آدم‌هایی که تو مهرآباد بومی هستند، همدیگر را می‌شناسند و نسبت به غریبه‌ها راحت نیستند. همین رفتارشان خیلی آزاردهنده است. اینها با همدیگر فامیل هستند. خیلی هوای هم را دارند. با هم رفت‌وآمد شون زیاده و با غریبه‌هایی مثل من ارتباط نمی‌گیرند».

در روایت‌های گروهی که به اجبار و به دلیل شرایط اقتصادی یا عوامل دیگری در این منطقه ساکن شده‌اند، نبود رغبت و غلغله به محله بسیار تکرار شده است. تاحدی که گاهی این عدم تمایل به تنفر از محل و آرزو برای ترک محل تبدیل می‌شود.

مرضیه: «همیشه به همه می‌گم دعا کنید ما از اینجا بریم. اینجا بودیم و رفتیم و باز به خاطر وضعیت مالی برگشتیم همین‌جا. اگر از این محله برم خیلی خوشحال می‌شم. یعنی اون موقع حاجتم رو گرفتیم».

۳- هویت جمعی

حس هویت جمعی نسبت به محله مهرآباد میان زنان ساکن متفاوت است. افرادی که به اجبار و به دلیل شرایط اقتصادی یا عوامل دیگری در این منطقه ساکن شده‌اند، غالباً حس هویت جمعی به محله ندارند و خود را کاملاً متعلق به این فضا نمی‌دانند.

اقدس: «یکی آدرس بخواد می‌گم خونه مون فلان جاست. اما خودم را مهرآبادی نمی‌دونم. اینجا رو خونه خودم نمی‌دونم. چون با توجه به توانم تونستم اینجا خونه

داشته باشم و هر روز می‌گم خدایا یک جور بشه، بتونم جابه‌جا بشم». در مقابل، برای ساکنانی که سال‌های زیادی در مهرآباد زندگی کرده‌اند وضعیت به گونه دیگری است. آن‌ها حس برتری و تعلق به محله مهرآباد دارند. فرد خود را عضوی از یک محله برتر می‌داند و این حس برتری بخشی از هویت جمعی اوست که تجربه می‌کند.

صغری: «خدا صد هزار مرتبه شکر می‌کنم که مهرآباد خیلی بهتر از محله‌های دیگر است». بسیاری از زنان نیز محله را خانه خود می‌دانند و دل‌بستگی خود را بخشی از هویت جمعی خود توصیف می‌کنند. برای آن‌ها دوری از این خانه، منجر به دل‌تنگی و اندوه جدایی می‌شود. بدون تردید همه این‌ها به سبب وقایع مثبتی است که فرد در محله تجربه کرده است. زهرا: «بارها پیش آمده که با بچه هام مسافرت رفتیم. همین که رسیدم اول صدمتری به بچه‌ها گفتم پیاده کنید که من یک بوسه‌ای به خاک مهرآباد بزنم. یعنی تا این حد مهرآباد رو دوست دارم. بچه‌ها بهم می‌گن آوردیمت خانه امیدت». اگرچه محله مهرآباد با کمبودهایی در خدمات شهری مانند جمع‌آوری زباله، فضای سبز و حمل‌ونقل عمومی مواجه است، اما ساکنان آن همچنان به محله خود افتخار می‌کنند و حس تعلق خود را حفظ کرده‌اند.

معصومه: «امکاناتش خیلی زیاد و خوب شده نسبت به قبل همه چی برای مردم مهیا هست. نمی‌خواد از این سربلند شی و بگی یک ساعت راه برم دنبال سوپر و برم دنبال نانوايي. یک چیزی بخوام بخرم. همه چی الحمدلله. در مانگاه هم داریم و...». فارغ از کاستی‌های کالبدی و خدماتی محله مهرآباد و آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی، ساکنان به شیوه متناقضی از احساس رضایت و امنیت در این مکان صحبت می‌کنند و دل‌بستگی عمیق به محله خود دارند. این حس نشان می‌دهد که فرد خود را بخشی از یک جامعه بزرگ و همبسته در محله می‌داند.

ذاکر: «واقعاً محله‌ای که من می‌شینم اونجور که می‌گن نیست. این که آدم‌های مست، کفتر باز و مزاحم و... داره. واقعاً محله خوبی هست و چهارده سال اینجا هستم». یکی از مشارکت‌کنندگان با دیدگاهی متعادل بیان می‌کند زندگی در هر محله جنبه‌های مثبت و منفی دارد و باید با این واقعیت کنار آمد. او با وجود مشکلات، حس تعلق به محله را دارد و

خود را عضوی از آن می‌داند.

نرگس: «هر محله خوبی‌ها و بدی‌های خودش رو داره. خونه من نزدیک خونه مهدی قربت هست که خودش رو جاهل مشهد معرفی کرده و خیلی خلاف می‌کنه. تمام بدنش خال‌کوبیه. از وقتی که این بیچه بوده و الان بزرگ شده دیدمش و هیچ مشکلی باهاش نداشتم که بگم چپ نگاه دخترم کرد. یا حرفی زد بهم یا با پسرها درگیر شدن. احترامم رو نگه می‌داره. من الان تو خونه تنها زندگی می‌کنم. این‌ور خونه‌ام، خونه مهدی قریبیه و اون طرف یک خلاف‌کار دیگه. کلاً هیچ‌کسی چپ به ما نگاه نکرده و هیچ بدی بهمون نکردن».

افتخار به محله به‌عنوان مصداقی از دل‌بستگی به مکان، به‌ویژه در اظهارات مشارکت‌کنندگان م‌سن، نشان‌دهنده ارتباط عمیق این افراد با محیط زندگی‌شان است. ابزاری که می‌توان آن را به‌نوعی برای حفظ گذشته و هویت فردی و مایه غرور ساکنان تفسیر کرد.

لیلا: «من افتخار می‌کنم که تو محله مهرآباد هستم».

در میان مهاجران و کسانی که نسل قبلی‌شان در مهرآباد سکونت نداشته‌اند، ارتباط عاطفی با محله ضعیف است؛ آن‌ها رویداد مهمی در این محل تجربه نکرده، خاطره‌ای از آن ندارند و تعلق خاطر یا پیوند نزدیکی با محل زندگی خود احساس نمی‌کنند.

مهین: «حالا شاید هم آدم‌های خوبی داشته باشه اینجا. اما اصلاً من هیچ‌وقت خودم رو به‌عنوان مهرآبادی نمی‌دونم». گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۴- تعاملات اجتماعی

تعاملات اجتماعی میان ساکنان محله مهرآباد به شیوه‌های مختلفی از جمله گفت‌وگوهای روزمره و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی رخ می‌دهد. این تعاملات اغلب مبتنی بر دوستی، شناخت عمیق و عرق همسایگی است که باعث افزایش رضایت و حس تعلق به محله می‌شود.

زری: «اینجا بزرگ شدم. همین که از خونه بیرون میام با تمام همسایه‌ها سلام و علیک دارم. کاری داشته باشند، براشون انجام می‌دم. همه آدم‌های محله رو کلاً می‌شناسم. از

قدیم دیگه اینجا ساکن بودیم و می‌دونیم فرزند کیه و نوه کی». توجه به حضور همسایه‌ها و ابراز نگرانی از غیبت غیرمعمول آن‌ها، یکی از مهم‌ترین و پرتکرارترین روایت‌های مشارکت‌کنندگان در محله مهرآباد است.

سکینه: «اگر محله دیگه‌ای باشم و بمیرم اصلاً در رو باز نمی‌کنن. انگار هیچ‌کی رو نمی‌شناسی. به همسایه سلام می‌کنی، نمی‌شناسن. ولی مهرآباد این شکلی نیست. همه همدیگر را می‌شناسن. چون تو مسجد و خیریه‌ها هستم، بیشتر مهرآبادی‌ها چند ساله من رو می‌شناسن».

برای گروهی از مشارکت‌کنندگان، رابطه با همسایه‌ها فراتر از یک رابطه معمولی است و به نوعی به یک پیوند عمیق و معنادار تبدیل شده است. درون‌مایه اصلی صمیمیت، دوستی‌های متقابل و حمایت از یکدیگر به وقت نیاز است که بارها توسط مشارکت‌کنندگان اشاره شد.

حلیمه: «تو این محله خیلی به همدیگر توجه می‌کنند. مثلاً یک اتفاقی بیوفته هوای همدیگر رو دارن. مثل خواهر و بردارن. الان من همسایه‌ام رو مثل خواهرم دوست دارم. کاری هم از دستم بریاد برایش انجام می‌دم. نمی‌گم این همسایه‌اس و ولش کن». حمایت و توجه روزانه و مداوم میان ساکنان محله مهرآباد به یک عادت و رفتار همیشگی تبدیل شده است.

طاهره: «خیلی دیدیم که طرف می‌خواد بره نون بخوره. می‌گه همسایه شما نون نمی‌خوای؟ بنده خدا پاش درد می‌کنه می‌گه چرا دو تا هم برای ما بگیر. کارها رو انجام می‌دیم و به درد هم می‌خوریم».

نقش معتمدین، ریش‌سفیدان و افراد مطلع در این نوع سکونت‌گاه‌ها نیز مهم و محوری است. زهرا: «اگر بدانم کدام خانه نیازمند هست، به خیریه معرفی می‌کنم. خودم هم کاری از دستم بریاد انجام می‌دم. سه سال بود یک نفر سرطان داشت و هیچ‌کسی رو نداشت. خیلی حمایتش کردم. شوهرش طلاقش داده بود و یک بچه هم داشت. خانواده خودش هم ترکش کرده بودن و هیچ رفت‌وآمدی نداشتن. ۲۷ ساله بود. سرطان سینه زد زیر بغلش. دکتر دوا کردم. دستش رو هم قطع کردن. هیچ‌کس نبود جمعش کنه. مردم هم واقعاً کمک کردن».

تماس‌های چهره‌به‌چهره و اطلاع از وضعیت یکدیگر نیز بارز است. حتی اگر ساکنان محله به طور فعال حامی یکدیگر نباشند، ولی از حال یکدیگر باخبر می‌شوند.

مریم: «اغلب همدیگر رو می‌شناسن. شاید به خاطر مشکلات نتونن به هم برسن؛ اما از هم خبر دارن. خدا نکنه اتفاقی بیوفته از این سر مهرآباد تا اون سر مهرآباد می‌فهمی بالاخره چی شده، کسی مرده یا هر چی».

با وجود همدلی و خیرخواهی نسبت به همسایگان، برخی مشارکت‌کنندگان از تنوع قومی و مذهبی در محله نگران و ناراضی هستند. آن‌ها احساس می‌کنند که حضور اقوام و مذاهب مختلف تأثیر منفی بر منزلت اجتماعی آن‌ها گذاشته است.

فاطمه: «همسایه‌های جدید مون ببخشید این جور می‌گم، از اهل سنت هستند و یا بنده‌های خدا زابلی هستند. من زیاد دوست ندارم و خوشم نمی‌آد باهاشون رفت و آمد داشته باشم».

مرزبندی و جداسازی هویتی و نداشتن تعلق خاطر و تعامل با افراد از اقوام و مذاهب گوناگون، نگرانی دیگری است که مشارکت‌کنندگان مطرح کرده‌اند.

طیبه: «با همسایه‌ها اصلاً غیر از یک نفر که دوست صمیمی هستیم و از بچگی با هم بودیم. دیگه بیشتر اهل تسنن هستند و مالک خونه هم نیستند. نمی‌شناسمشون. خیلی هم مایل نیستیم باهاشون ارتباط داشته باشم».

ساکنان از حضور افرادی که هیچ سنخیتی با آن‌ها ندارند ناراضی هستند و این موضوع باعث مرزبندی و بیگانه‌گری عینی در میان‌شان شده است.

ذاکر: «چند سال پیش برای عید غدیر همین زمین بایر رو فنس کشیده بودند. اون طرف فنس سنی هستند و این کارشون به خاطر لچ و لچ‌بازی با سنی‌ها بود درباره حضرت علی و... به نظرم این کارشون درست نبود. من خودم شیعه هستم. برای ما حضرت علی جایگاه بالایی داره هیچ‌کسی حضرت علی نمی‌شه. اما خوب اونا هم دین و آیین خودشون رو دارن».

و حتی در اظهاراتشان فراتر رفته و به سبب شنیده‌ها، تجارب و حتی در مواردی به سبب کلیشه‌های منفی در ذهن، به مسائلی چون نابه‌هنجاری و هرزگی نسبت به اقوام و طوایف مختلف ساکن در محل اشاره می‌کنند.

زری: «بلوچ‌ها خیلی بدچشم‌اند. من که افسرده‌ام و نگاه‌کردن و نکردنشان اصلاً برام مهم نیست و متوجه هم نمی‌شم. اما دختر و عروسم می‌گن بدچشم‌ن و به همین خاطر نمی‌تونن بیرون برن. یک‌بارم پسرم داغ‌کرده بود. عروسم کنار پسرم نشسته بود و خیره‌خیره نگاه می‌کرد. می‌گفت جلوی من به زخم نگاه می‌کنن. یک‌بار هم بلوچ‌ها تو همین گروه‌های مردمی پیشنهاد داده بودن که زن‌ها تو محله رو بند بندن. پسرم روی تلگرام بلاک‌شون کرد و گفت خودتون چشمتون رو درست کنید اونا نیاز نیست رو بند بندن».

ساکنان قدیمی پیوند عمیق‌تری با یکدیگر دارند و همواره با افسوس و حسرت از ارتباطات هم‌محله‌ای‌ها و خاطرات و رویدادهای مهم زندگی‌شان در کوچه‌پس‌کوچه‌های محل در ایام گذشته یاد می‌کنند.

طاهره: «همسایه‌های خوبی داریم؛ اما رفت‌وآمد نداریم. قدیم‌ها خیلی خوب بود. رفت‌وآمدها زیاد بود. صمیمیت خیلی بود. ما اینجا بزرگ شدیم. درس خواندیم. ازدواج کردیم. تو مجلس عروسی مون خیلی‌ها بودن که دیگه الان نیستند. با اهالی جدید آشنایی ندارم. فقط در همین حد که دم در ببینیم و یک سلام و علیکی بکنیم»

حسرت روزهای پرشور و نشاط گذشته نیز بارها عنوان شده است. روزهایی که تداعی‌گر خاطرات شیرین و دلنشینی برای مشارکت‌کنندگان است و تکرارشدنی نیست.

لیلا: «یک موقع‌هایی می‌گم کاش همه چی به اون قدیم برگرد. اون موقع‌ها مردم شوق و ذوق داشتن. این روزها مردم دل‌مرده هستند و خنده به لب شون نمیاد. اون‌ها هم که می‌خنند فکر می‌کنم غمش از همه بیشتر باشه».

۵- مشارکت و سودمندی

مشارکت زنان در فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی محله، حس تأثیرگذاری و دلبستگی آنها را به محیط زندگی افزایش می‌دهد و عمل جمعی را تسهیل می‌کند. مشارکت‌کنندگان قدیمی عمدتاً داوطلبانه و همراه خانواده در این فعالیتهای حضور دارند.

اعظم: «من خودم بیشتر مسجد می‌رم و کارهایشان را انجام می‌دم. تا جایی که در توانم باشه انجام می‌دم و بیشتر با این کارها حال می‌کنم».

از روایتهای پیداست که حضور در رویدادهای مختلف محله اغلب به همراه خانواده است. مهین: «من وقت داشته باشم با دخترام مراسم مذهبی و جشن و.. که تو محله برگزار می‌شه میرم. برنامه‌های آموزشی را هم دوست داریم».

فعالیت‌های گروهی و دسته‌جمعی زنان در محله مهرآباد، به‌ویژه در زمینه‌های مذهبی و اعتقادی، نشان‌دهنده نقش فعال آنها در حفظ و ترویج سنت‌ها و آیین‌های محلی است. این فعالیتهای شامل برگزاری مراسم نماز و دعا، نذر پخت آش، و آیین سنتی باران‌خواهی و ... می‌شود. صغری: «چند سال پیش که باران نمی‌آمد و خشکسالی بود، زن‌مسنی همسایه مون بود. می‌گفت هر کی دوست داره بیاد و یک چیزی بیاره. دوست هم نداشت نیاره. مثلاً یک نفر نخود آورد، یکی لوبیا و... یک دیگ نذری آش درست کردیم و آش نذری دادیم. تو این جور چیزها مردم با هم خیلی همکاری دارند. اگر مشکلی به وجود بیاد، کاری از دستشون بریاد دریغ نمی‌کنن».

در برخی موارد، این مشارکت‌ها به شکل کمک‌های خیریه و فعالیتهای داوطلبانه برای رفع نیازهای جمعی بروز می‌کند

ذاکر: «زمان کرونا به‌عنوان رابط بهداشت سلیمانی بودم و اسم کرونایی‌ها رو درمی‌آوردیم از تو سیستم و می‌دادیم به بسیج. بسیج براشون بسته کالا می‌فرستاد. فرمانده مون تو گروه اطلاع می‌داد که می‌خوایم بسته کالا درست کنیم. کسی اگر نذری داره بیاره. مثلاً یکی روغن، یکی رب می‌برد. تا بسته کالا تکمیل بشه وگرنه بسیج زحمتش رو می‌کشید و می‌برد برای بنده خداها».

در نظر گرفتن منافع دیگران و مقدم دانستن آن بر منافع خود از دیگر مواردی است که مشارکت‌کنندگان به آن اشاره داشته‌اند. نمونه‌ای از این نگاه ایثارگرانه چنین است:

طیبه: «پسر مدرسه می‌رفت و من عضو انجمن بودم. یک بار گفتن بیا برای بچه کوچیکت کفش بگیر. با خودم فکر کردم این حق من نیست. نه این که وضع مالی‌ام خیلی خوب باشد، اتفاقاً ضعیف هم هستم. برای بچه‌ام مناسب بود و من کفش را از آن‌ها خریدم و مجانی نگرفتم. پول‌دار نیستم. ولی شاید این حق بچه من نباشد. شاید بچه دیگه‌ای بی پدرمادر باشد و اون ارجح‌تر باشد».

و سرانجام باورهای قالبی و ساختار مردسالار در محله، مانعی جدی برای مشارکت زنان در رده‌های تصمیم‌گیری مربوط به امور محله ایجاد کرده است. این مسئله نشان‌دهنده چالش‌های فرهنگی و اجتماعی عمیقی است که زنان با آن مواجه هستند.

زینت: «تو این محل به زن‌ها اهمیت نمی‌دن. اگر بخوایم مشارکت هم بکنم، زن‌ها را تو این محله قبول ندارن. مردها خودشان را دست بالا می‌گیرن. می‌گن کار زن نیست. بشین خونهداری کن. تو محله ما جا نیفتاده که یک زن می‌تونه در کنار یک مرد این کارها را بکنه. می‌تونه یک مشورت بده که مثلاً آقای فلانی این کار درست نیست... می‌گن به تو چه ما خودمان می‌دونیم. قشنگ می‌زنن تو ذوق آدم. برای همین نباشم بهتره. چون این شکلی شخصیت خودم داغون می‌شه».

بحث و نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر به دنبال فهم صور و اشکال دل بستگی مکانی زنان ساکن در سکونت‌گاه غیررسمی مهرآباد بود. یافته‌ها نشان داد که دل بستگی زنان ساکن در سکونت‌گاه غیررسمی مهرآباد را می‌توان در قالب پیوندهای گوناگون تحلیل کرد. این پیوندها که بر اهمیت عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در شکل‌گیری این دل بستگی تأکید دارند، عبارتند از: هویت فردی و جمعی، تعاملات اجتماعی، مشارکت و سودمندی، احساسات و تعلق عاطفی، و بالاخره تمایل به ماندگاری.

یافته‌های این پژوهش از جنبه‌های متعددی با تحقیقات پیشین در حوزه دل بستگی به مکان همپوشانی داشته و در برخی موارد آن‌ها را تکمیل می‌کند. در بررسی نقش عوامل اجتماعی و

عاطفی در شکل‌گیری دلبستگی، نتایج این مطالعه، یافته‌های زنگنه و حسین‌آبادی (۱۳۹۲) را تأیید می‌کند که بر اهمیت روابط همسایگی و خاطرات جمعی تأکید داشتند. در خصوص تأثیر طول مدت سکونت بر حس تعلق نیز مؤید نتایج دولگراوگلو یوکسل (۲۰۱۹) است که استمرار حضور در مکان را عاملی کلیدی در تقویت دلبستگی می‌دانست. در زمینه نقش سرمایه اجتماعی، نتایج این تحقیق همسو با مطالعات بانداثوکو (۲۰۲۲) و آدوال (۲۰۲۰) نشان می‌دهد که شبکه‌های حمایتی غیررسمی و مشارکت‌های محلی می‌توانند علی‌رغم کمبودهای کالبدی، حس تعلق ساکنان را تقویت کنند.

اما، از یافته‌های منحصربه‌فرد این پژوهش که در تحقیقات پیشین کمتر مورد توجه قرار گرفته بود، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- نقش بی‌بدیل فضاهای زنانه (مانند فضاهای مشترک و مساجد محله) در تقویت دلبستگی؛
 - شناسایی سازوکارهای غیررسمی حمایتی بین زنان (مانند مراقبت از کودکان همسایه)؛
 - کشف موانع خاص پیشروی زنان مهاجر در ادغام با شبکه‌های اجتماعی محله.
- درحالی که مطالعات پیشین مانند نقدی و صادقی (۱۳۸۵) عمدتاً بر موانع اقتصادی تمرکز داشتند، این تحقیق نشان می‌دهد که محدودیت دسترسی به فضاها و شبکه‌های زنانه بومی، چالشی بنیادین برای مهاجران محسوب می‌شود. با الهام از مبانی نظری این حوزه می‌توان ادعا کرد که شکل‌گیری هویت فردی و جمعی، زیربنای اساسی برای شکل‌گیری هرگونه دلبستگی به مکان است. به موازات شکل‌گیری هویت، تعاملات اجتماعی بین افراد در محله (صحبت کردن، همکاری کردن، تبادل نظر و...) به تحکیم و یا شکل‌گیری هویت‌های جدید منتج شده و زمینه‌ساز ایجاد حس تعلق اجتماعی می‌گردد. این حس تعلق اجتماعی، افراد را قادر می‌سازد تا از طریق ایفای نقش‌های مؤثر در اجتماع (کمک به دیگران، شرکت در فعالیت‌ها و رویدادهای اجتماعی، حل مشکلات همسایه‌ها و هم‌محله‌ای‌ها و...)، احساس سودمندی کنند و ارتباط عمیق‌تری با محیط پیرامون خود برقرار سازند. در پی این فرایند، احساسات مثبتی نظیر امنیت، افتخار، و دلبستگی عاطفی به مکان، بروزیافته و تمایل به حفظ و تداوم سکونت را تقویت می‌کند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که در جامعه مورد مطالعه (محله مهرآباد با تنوع بافت جمعیتی و

حضور نسل‌های گوناگون)، نمی‌توان با اطمینان از فرایند مذکور، سخن گفت. موارد نقض قابل توجهی وجود دارد که بخشی از آن احتمالاً ناشی از ویژگی‌های جمعیتی و تفاوت‌های بین‌نسلی در این منطقه است.

نکته قابل تأمل در دل‌بستگی زنان به محله مهرآباد این است که زنان مهاجر نسل اول و نسل‌های جدید در محله مهرآباد، به دلیل تجربیات زیستی متفاوت، در مقایسه با زنان غیرمهاجر و نسل قدیم، دیدگاه‌ها و دل‌بستگی‌های متمایزی نسبت به محیط زندگی خود دارند. گروه مهاجر احساس کنند که به‌طور کامل در جامعه میزبان پذیرفته نشده‌اند؛ لذا به دنبال هویت و پذیرش اجتماعی در جامعه میزبان هستند. این درحالی است که نسل قدیم و غیرمهاجران از حضور مهاجران و قومیت‌ها (بلوچ، افغان، ترکمن، فارس و...) و مذاهب (تسنن و تشیع) مختلف در محله مهرآباد حس خوبی ندارند. این احساس منفی می‌تواند منجر به افزایش فاصله اجتماعی و نگرش‌های منفی بین گروه‌های مورد اشاره شود. افزون بر آن، بین نسل قدیم و نسل جدید جمعیت نیز تفاوت‌هایی دیده می‌شود. نسل‌های قدیمی‌تر، محله را بخشی از هویت خود می‌دانند و خاطراتشان با آن گره‌خورده است؛ درحالی که نسل جدید، با دیدگاهی عمل‌گرایانه‌تر، کمتر به این پیوند احساسی وابسته‌اند و کمبودها و نواقص محله را می‌بینند و بیشتر به دنبال فرصت‌های جدید در مکان‌های دیگر شهر هستند. موضوعاتی که می‌تواند به ایجاد تنش‌های اجتماعی و فرهنگی منجر شود و نیازمند توجه و مدیریت است.

نتایج پژوهش می‌تواند مبنایی برای طراحی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای باشد که هدف آن‌ها ارتقای حس دل‌بستگی زنان به محل سکونتشان است. این برنامه‌ها باید بر تقویت روابط اجتماعی، ارتقای مشارکت اقتصادی و بهبود فضاهای عمومی متمرکز شوند تا زمینه‌های لازم برای افزایش کیفیت زندگی زنان فراهم گردد.

این پژوهش با وجود کشف ابعاد نوین دل‌بستگی مکانی زنان، محدودیت‌هایی دارد؛ مصاحبه‌ها گاهی به دلیل یادآوری خاطرات تلخ متوقف می‌شدند که برای محقق زمان‌بر بود. همچنین، با توجه به روش کیفی و تمرکز بر زنان مهرآباد، نتایج قابلیت تعمیم به سایر گروه‌ها و سکونت‌گاه‌ها را ندارد. لذا پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده با روش‌های ترکیبی و نمونه‌های متنوع‌تر مقایسه‌های تطبیقی بین محلات مختلف انجام شود. با توجه به نتایج به‌دست آمده

(اهمیت فضاهای زنانه، شبکه‌های حمایتی غیررسمی و چالش‌های ادغام اجتماعی زنان مهاجر در شکل‌گیری دلبستگی مکانی)، پیشنهادها زیر ارائه می‌گردد:

- با ایجاد حیاط‌های مشترک مسقف با امکانات اولیه در مراکز محله و راه‌اندازی مراکز گفت‌وگوی زنانه با برنامه هفتگی در مساجد محله نسبت به توسعه و تجهیز فضاهای زنانه محله‌ای اقدام شود.
- با برگزاری کارگاه‌های انتقال مهارت‌های محلی مانند پخت غذاهای سنتی و نان محلی در جهت تقویت شبکه‌های حمایتی غیررسمی اقدام گردد.
- با برگزاری جلسات ماهانه گفت‌وگوی بین فرهنگی، تشکیل شورای مشورتی زنان با حضور همه گروه‌ها و ترویج آموزش چندفرهنگی از طریق کارگاه‌های افزایش آگاهی نسبت به فرهنگ‌ها و قومیت‌های مختلف جامعه در جهت تسهیل ادغام اجتماعی زنان مهاجر اقدام گردد.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارد.

منابع

- امیرکافی، مهدی امیر. و فتحی، شکوفه. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر دل‌بستگی به محله مسکونی. مطالعه موردی: شهر کرمان. *مطالعات اجتماعی ایران*، ۵(۱)، ۵-۴۱.
<https://ttr.ir/3o89gr>
- برکاتی، علی. و فرهادی، سمیه. (۱۳۹۷). حس تعلق به محیط زندگی و به زیستی زنان. هفت شهر، ۶۱.
<https://ttr.ir/wmlpkl>
- بلیکی، نورمن. (۱۳۸۴). طراحی پژوهش‌های اجتماعی. ترجمه حسن چاووشیان. تهران: نشر نی.
- پیران، پرویز. (۱۳۸۰). تحلیل جامعه‌شناختی از مسکن شهری در ایران: اسکان غیررسمی. *جامعه‌شناسی ایران*، ۶، ۴۸-۲۷.
<https://ttr.ir/3o6rfa>
- پورجعفر، محمدرضا، محمودی‌نژاد، هادی، رفیعیان، مجتبی. و انصاری، مجتبی. (۱۳۸۷). ارتقاء امنیت محیطی و کاهش جرائم شهری با تأکید بر رویکرد CPTED. *مهندسی صنایع و مدیریت تولید دانشگاه علم و صنعت ایران*، ۱۹(۶)، ۸۲-۷۳.
<https://ttr.ir/xjobj9>
- پیران، پرویز. (۱۳۶۷). آلونک‌نشینی در تهران؛ شهرنشینی شتابان و ناهمگون ۸/ *اطلاعات سیاسی اقتصادی*، ۲۱، ۵۵-۵۱.
<https://ttr.ir/bvh15o>
- توکلی، مرتضی. و موسوی، سید محمود. (۱۳۸۸). تحلیل تأثیر حس تعلق مکانی زنان روستایی شیعه مرزنشین بر مهاجرت در منطقه سیستان. *بانوان شیعه*، ۳(۲۱)، ۱۸۴-۱۶۱.
<https://ttr.ir/tj77eq>
- جمشیدیها، غلامرضا. و عنبری، موسی. (۱۳۸۳). تعلقات اجتماعی و اثرات آن بر بازگشت مهاجرین افغانی. *نامه علوم اجتماعی*، ۳(۲۳)، ۶۸-۴۳.
<https://ttr.ir/fwvp5b>
- جوان فروزنده، علی. و مطلبی، قاسم. (۱۳۹۰). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل‌دهنده آن. *هویت شهر*، ۸، ۳۸-۲۷.
<https://ttr.ir/1gt6as>
- حیدری نوشهری، مه‌ری. و نظریان، اصغر. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر حاشیه‌نشینی و بازتاب‌های آن با تأکید بر کاربری خدمات شهری (مورد: شهر یزد). *جغرافیایی سرزمین*، ۳۱(۸)، ۵۰-۳۱.
<https://ttr.ir/1takxn>
- رحیمی، روح‌الله، انصاری، مجتبی، بمانیان، محمدرضا. و مهدوی‌نژاد، محمدجواد. (۱۳۹۹). رابطه حس تعلق به مکان و مشارکت در ارتقای سرمایه اجتماعی سکونت‌گاه‌های غیررسمی

- (مطالعه موردی: ترک محله شهر ساری). معماری و شهرسازی پایدار، ۸(۱)، ۲۹-۱۵.
<https://doi.org/10.22061/jsaud.2020.4618.1364>
- زمانی، بهادر. و هنرور، محسن. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری دلبستگی مکانی در محله‌های شهری، نمونه موردی: محله‌های در دشت، چهارسوقی‌ها، ملاصدرا و دو طفلان شهر اصفهان. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۰(۲۱)، ۱۷۲-۱۶۱. <https://ttr.ir/bpeqrq>
- زنگنه، یعقوب. و حسین‌آبادی، سعید. (۱۳۹۲). تحلیلی بر تعلق مکانی و عوامل مؤثر بر آن در سکونت‌گاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محدوده شرق کال عیدگاه سبزوار). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۳(۸)، ۱۶۲-۱۳۱. <https://ttr.ir/4d5bvt>
- سجادی، ژیلدا. و سوری، فاطمه. (۱۳۹۱). تحلیل مشارکت‌پذیری زنان: ضرورتی در بهسازی سکونت‌گاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله آبک، منطقه یک شهر تهران). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۴(۴)، ۲۰۲-۱۸۱. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2013.29391>
- شکوئی، حسین. (۱۳۸۳). اندیشه‌های نو در جغرافیا، جلد اول، چاپ هفتم. تهران: انتشارات گیتاشناسی.
- شهرآرا. (۱۴۰۳). مهرآباد؛ محله مهاجرپذیر مشهد. مشهد چهره. <https://ttr.ir/blaydo>
- شهرآرا نیوز. (۱۴۰۰). مهرآباد، محله‌ای در بست. <https://ttr.ir/y29hgp>
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمدسعید، فقیهی، ابوالحسن. و شیخ‌زاده، محمد. (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی، ۵(۲)، ۱۹۸-۱۵۱. <https://doi.org/10.30497/smt.2011.163>
- فلاح، محمدصادق. (۱۳۸۵). مفهوم حس مکان و عوامل شکل‌دهنده آن. هنرهای زیبا، ۱(۲۶)، ۶۶-۵۷. <https://ttr.ir/p2cut2>
- فلیک، اووه. (۱۳۸۷). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی.
- محمدپور، احمد. (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی ضد روش، منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی. تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن. <https://ttr.ir/42rzfb>

معاونت برنامه‌ریزی و توسعه سرمایه انسانی شهرداری مشهد. (۱۳۸۹). آمارنامه شهر

مشهد. <https://ttr.ir/nn5167>

میرحسینی، زهرا، کوه‌پیما، رونیزی، رشوند سرخکوله، مرجان، شریعتی، ریحانه، و حسین‌زاده، حمیده. (۱۳۹۹). چالش‌های روزمره زندگی زنان حاشیه‌نشین شهر تهران: مطالعه کیفی.

مطالعات راهبردی زنان، ۲۳(۸۹)، ۳۶-۱.

<https://doi.org/10.22095/JWSS.2020.229530.2332>

نقدی، اسدالله، و زارع، صادق. (۱۳۹۰). مطالعه تطبیقی مسائل زنان حاشیه‌نشین به منظور مدیریت

آسیب‌های اجتماعی. پژوهش‌های مدیریت انتظامی، ۶(۴)، ۵۷۹-

<https://ttr.ir/a4gch1.0503>

نقدی، اسدالله، و زارع، صادق. (۱۳۹۲). مطالعه نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی- فرهنگی زنان

حاشیه‌نشین (مورد مطالعه: شهرک سعدی شیراز). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۳(۹)، ۹۶-

<https://ttr.ir/gut4zt.67>

نقدی، اسدالله، و صادقی، رسول. (۱۳۸۵). حاشیه‌نشینی چالشی فراروی توسعه پایدار شهری (با

تأکید بر شهر همدان). رفاه اجتماعی، ۵(۲۰)، ۲۳۴-۲۱۳. <https://ttr.ir/363djc>

یزدانی، محمدحسن، علی‌پور، ابراهیم، و محمودی، ایوب. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل هویت

محلات شهری با تأکید بر حس تعلق به مکان (مورد مطالعه: محلات سیزده‌گانه حاشیه شهر

اردبیل). جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۶(۱۴)، ۳۹-۹.

<https://doi.org/10.22080/ssi.2019.15124.1518>.

Abedi Jafari, H., Taslimi, M. S., Faghihi, A., & Sheikhzadeh, M. (2011).

Thematic analysis and thematic network: A simple and efficient method to explain existing patterns in qualitative data. *Strategic Management Thought*, 5(2), 151-198. <https://doi.org/10.30497/smt.2011.163> (In Persian)

Adewale, B., Ibem, E. O., Amole, S. A., & Adeboye, A. B. (2020). Place

attachment in Nigerian urban slums: Evidence from inner-city Ibadan.

Cities, 107(3), 102902. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102902>

Afriyanti, R., Prakoso, S., & Srinaga, F. (2021). Place attachment in the

context of displacement and Rusunawa in Jakarta. *IOP Conference Series:*

Earth and Environmental Science, 764(1), Article

012018. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/764/1/012018>

- Akinjokun, A., Jusan, M. B. M., & Shahminan, R. (2018). Place attachment and determinants of living arrangement in family houses in Ibadan, Nigeria. *African Population Studies*, 32(3), 4559–4573. <https://doi.org/10.11564/32-3-1239>
- Altman, I., & Low, S. M. (1992). *Place attachment*. Plenum Press
- Amir Kafi, M. A., & Fathi, Sh. (2011). Factors affecting attachment to residential neighborhoods: A case study of Kerman city. *Iranian Journal of Social Studies*, 5(1), 5–41. <https://ttr.ir/3o89gr> (In Persian)
- Ayoola, H. A., Fakere, Y., & Olusoga, O. (2019). Place attachment in poor residential neighbourhoods of Akure, Nigeria. *Covenant Journal in the Research Built Environment*, 7(2), 20–36. <https://ttr.ir/alg35h>
- Bandauko, E., Kutor, S. K., & Arku, G. (2022). To leave or not to leave? An analysis of individual and neighborhood characteristics shaping place attachment in Harare's selected informal settlements. *Canadian Geographies*, 66(3), 524–541. <https://doi.org/10.1111/cag.12743>
- Barkati, A., & Farhadi, S. (2018). Sense of attachment to living environment ddd wmm'' s well-being. *Haft Shahr Journal*, 61. <https://ttr.ir/wmlpkl> (In Persian)
- Bigon, L., Bitton, Y., & Lgggttt aal, .. (2022). PPlace mkkigg'' ddd pplcce ttccmnttt '' ss kyy ccccttt s in ueeerttdddigg ddd nnnfrntigg contemporary urban evictions: The case of Givat-Amal, Tel Aviv. *Journal of Asian and African Studies*, 57(8), 1577–1596. <https://doi.org/10.1177/00219096211062472>
- Blicki, N. (2005). Design of social research (H. Chavoshian, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian)
- Brocato, E. D. (2006). *Place attachment: An investigation of environments and outcomes in a service context* (Doctoral dissertation).
- Brown, B. B., & Werner, C. M. (1985). Social cohesiveness, territoriality and holiday decorations: The influence of cul-de-sacs. *Environment and Behavior*, 17(5), 539–565. <https://doi.org/10.1177/0013916585175001>
- Chant, S., & McIlwaine, C. (2016). *Cities, Slums and Gender in the Global South: Towards a Feminised Urban Future*. Routledge.
- Chen, N. (Chris), Dwyer, L., & Firth, T. (2014). Effect of dimensions of place ttccmnttt nn rssiinntts' wrr d-of-mouth behavior. *Tourism Geographies*, 16(5), 826–843. <https://doi.org/10.1080/14616688.2014.915877>
- Dulgeroglu Yuksel, Y., Özsoy, F. A., & Gökmen, G. P. (2019). Discussion of place attachment concept in informal settlements under urban dynamics.

- Maaa/// u lu hhhhii cll Uii eeriit aalll t ff Acchitett uee E-Journal, 14. <https://doi.org/10.14744/megaron.2019.41033>
- Falahat, M. S. (2006). Sense of place concept and its shaping factors. *Journal of Fine Arts*, 1(26), 57–66. <https://ttr.ir/p2cut2> [In Persian]
- Flick, U. (2008). *Introduction to Qualitative Research* (H. Jalili, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian)
- Fu, X., Adejoke, A. B., Salaripour, A., Zali, N., & Seif Reihani, Z. (2024). Does urban livability lead to place attachment and behavioural intentions? Case study: Isfahan City. *Environment and Urbanization ASIA*, 15(1), 156–174. <https://doi.org/10.1177/09754253241233781>
- Furtado, L. S., & Renski, H. (2020). Place attachment in self-built informal housing: Improving spaces of crime. *Journal of Housing and the Built Environment*, 36(13), 283–301. <https://ttr.ir/1tcu38>
- Giuliani, M. V. (2003). Theory of Attachment and Place Attachment. In M. Bonnes, T. Lee, & M. Bonaiuto (Eds.), *Psychological theories for environmental issues* (pp. 137–170). Aldershot.
- Giuliani, M. V., & Feldman, R. (1993). Place attachment in a developmental and cultural context. *Journal of Environmental Psychology*, 13(3), 267–274. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80179-3](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80179-3)
- Hidalgo, M. C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273–281. <https://doi.org/10.1006/jevp.2001.0221>
- Heydari Noshehri, M., & Nazarian, A. (2011). Study of factors affecting marginalization with emphasis on urban service land use (Case study: Yazd). *Geographical Quarterly of Land*, 31(8), 31–50. <https://ttr.ir/1takxn> (In Persian)
- Ilovan, O. R., & Markuszewska, I. (2022). Introduction: Place attachment—Theory and practice. In O. R. Ilovan & I. Markuszewska (Eds.), *Preserving and Constructing Place Attachment in Europe* (pp. 1–29). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91134-2_1
- Ionesco, D. (2021). Setting the scene: The world of migration in the second decade of the twenty-first century. In M. McAuliffe & B. Khadria (Eds.), *World migration report 2022* (pp. 1–18). International Organization for Migration. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91134-2_1
- Jamshidiha, G., & Anbari, M. (2004). Social attachments and their effects on the return of Afghan migrants. *Letter of Social Sciences*, 3(23), 43–68. <https://ttr.ir/fwvp5b> (In Persian)
- Javan Forouzandeh, A., & Matlabi, G. (2011). Concept of place attachment and its constituent factors. *City Identity Journal*, 8, 27–38. <https://ttr.ir/1gt6as> (In Persian)

- Kakulu, I., Byrne, P., & Viitanen, K. (2009). Phenomenological research in compulsory land acquisition and compensation. In *Proceedings of the FIG Working Week 2009* (pp. 1-12). Surveyors International.
- Kasarda, J. D., & Janowitz, M. (1974). Community attachment in mass society. *American Sociological Review*, 39(3), 328–339. <https://doi.org/10.2307/2094293>
- Kyle, G., & Chick, G. (2007). The social construction of a sense of place. *Leisure Sciences*, 29(3), 209–225. <https://doi.org/10.1080/01490400701257922>
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- Livingston, M., Bailey, N., & Kearns, A. (2008). *Place: The influence of neighbourhood deprivation*. Chartered Institute of Housing. <http://www.jrf.org.uk/publications/2008/08/01/01>
- Livingston, M., Bailey, N., & Kearns, A. (2010). Neighborhood attachment in deprived areas: Evidence from the north of England. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25(4), 409–427. <https://tr.ir/fr4w95>
- Malik, A., & Yoshida, T. (2020). Residents' willingness to move from slum to Rusunawa in Tangerang City, Greater Jakarta: Dimensions of place attachment in housing relocation. *Journal of the Asia-Japan Research Institute of Ritsumeikan University*, 2, 92–108. <https://tr.ir/vzvjrjx>
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 67–86. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.01.002>
- Mashhad Municipality, Planning and Human Capital Development Department. (2019). *Statistical yearbook of Mashhad city*. <https://tr.ir/nn5167> (In Persian)
- McMillan, D. W., & Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14(1), 6–23. [https://doi.org/10.1002/1520-6629\(198601\)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/1520-6629(198601)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I)
- Mirhosseini, Z., Boorboor, Z., Samsami, M., Ahmadi, N., & Akhtari, Z. (2020). Daily life challenges of marginalized women in Tehran: A qualitative study. *Strategic Studies on Women*, 23(89), 1–36. <https://doi.org/10.22095/JWSS.2020.229530.2332> (In Persian)

- Mohammadpour, A. (2011). *Qualitative research: Countermethod, logic, and design in qualitative methodology*. Sociologists Publishing House. (In Persian)
- Moser, C. O. N. (2016). *Gender, Asset Accumulation and Just Cities: Pathways to Transformation*. Routledge.
- Nagdi, A., & Sadegi, R. (2006). Marginalization: A challenge to sustainable urban development (Case study: Hamedan city). *Social Welfare*, 5(20), 213–234. <https://ttr.ir/363djc> (In Persian)
- Nagdi, A., & Zare, S. (2013). Study of social-cultural attitudes and behaviors of marginalized women (Case study: Saadi Town, Shiraz). *Urban Sociological Studies Journal*, 3(9), 67–96. <https://ttr.ir/gut4zt> (In Persian)
- Nggii, A., & Zrr, . (2011). Cmmrrr ttive tyyy ff mrrgilll izdd wmmi'' s issues for managing social harms. *Journal of Police Management Research*, 6(4), 553–579. <https://ttr.ir/a4gch1> (In Persian)
- Piran, P. (1988). Slum settlement in Tehran; Rapid and heterogeneous urbanization. *Political and Economic Information*, 21, 51–55. <https://ttr.ir/bvh15o> (In Persian)
- Piran, P. (2001). Sociological analysis of urban housing in Iran: Informal settlements. *Iranian Journal of Sociology*, 6, 27–48. <https://ttr.ir/3o6rfa> (In Persian)
- Pour Jafar, M., et al. (2008). Environmental security enhancement and reduction of urban crimes with emphasis on CPTED approach. *International Journal of Industrial Engineering and Production Management*, 19(6), 73–82. <https://ttr.ir/xjobj9> (In Persian)
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57–83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
- Rahimi, R., Ansari, M., Bemanian, M., & Mahdavejad, M. (2020). The relationship between place attachment and participation in enhancing social capital in informal settlements (Case study: Tork Mahalleh, Sari). *Sustainable Architecture and Urbanism*, 8(1), 15–29. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2020.4618.1364> (In Persian)
- Raymond, C. M., Brown, G., & Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 422–434. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.08.002>
- aaajjiii, Z., & iiiii i.. (2013). Aaalyii s of wmmi'' s prticiaatinn: A cccsssty in upgrading informal settlements (Case study: Abak neighborhood, District One, Tehran). *Human Geography Research*, 44(4), 181–202. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2013.29391> (In Persian)

- Sampson, R. J. (1988). Local friendship ties and community attachment in mass society: A multi-level systemic model. *American Sociological Review*, 53(5), 766–779. <https://ttr.ir/qu6lvo>
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>
- Schulz, C. (2009). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.
- Shahrara. (2024). Mehrabad: An immigrant-friendly neighborhood of Mashhad. *Mashhad Chehre*. <https://ttr.ir/b1aydo> (In Persian)
- Shahrara News. (2021). Mehrabad, a fully rented neighborhood. <https://ttr.ir/y29hgp> (In Persian)
- Shokouei, H. (2004). *New Thoughts in Geography* (7th ed., Vol. 1). Tehran: Gitashenasi Publishing. (In Persian)
- Shumaker, S. A., & Taylor, R. B. (1983). Toward a clarification of people-place relationships: A model of attachment to place. In N. R. Feimer & E. S. Geller (Eds.), *Environmental Psychology: Directions and Perspectives* (pp. 219–251). New York. <https://ttr.ir/wkj1ld>
- Statistical Center of Iran. (2016). *General census of population and housing*. <https://ttr.ir/42rzfb> (In Persian)
- Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and Behavior*, 34(5), 561–581. <https://doi.org/10.1177/0013916502034005001>
- Tavakoli, M., & Mousavi, S. M. (2009). Analysis of the impact of rural Shiite women's migration in urban regions... *Specialized Quarterly for Shiite Women*, 3(21), 161–184. <https://ttr.ir/tj77eq> (In Persian)
- UN-Habitat. (2020). *The world cities report 2020: The value of sustainable urbanization*. United Nations Human Settlements Programme.
- Viegas, M. V. (2024). Place within the contemporary urban space. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 29(7), 23–27. <https://ttr.ir/n63ojj>
- Williams, D. R., & Vaske, J. J. (2003). The measurement of place attachment: Validity and generalizability of a psychometric approach. *Forest Science*, 49(6), 830–840. <https://ttr.ir/yg7bi4>

- Woolever, C. (1992). A contextual approach to neighborhood attachment. *Urban Studies*, 29(1), 99–116. <https://doi.org/10.1080/00420989220080081>
- Yazdani, M. H., Alipour, E., & Mahmoudi, A. (2019). Study and analysis of urban neighborhood identity with emphasis on place attachment (Case study: thirteen neighborhoods of Ardabil marginal city). *Biannual Journal of Sociology of Social Institutions*, 6(14), 9–39. <https://doi.org/10.22080/ssi.2019.15124.1518> (In Persian)
- Zamani, B., & Honarvar, M. (2017). Study of factors affecting place attachment formation in urban neighborhoods, case study of districts in Isfahan. *Armanshahr Architecture and Urbanism Quarterly*, 10(21), 161–172. <https://ttr.ir/bpeqrq> (In Persian)
- Zangeneh, Y., & Hosseinabadi, S. (2013). Analysis of place attachment and its influential factors in informal settlements (Case study: East Kal Eidgah, Sabzevar). *Urban Sociological Studies*, 3(8), 131–162. <https://ttr.ir/4d5bvt> (In Persian)

© 2026 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BYNC 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

نویسندگان

saeedshariatim@gmail.com

سعید شریعتی مزینانی

عضو هیأت علمی گروه جامعه‌شناسی گردشگری، جهاد دانشگاهی خراسان رضوی، مشهد، ایران.

s.foroughzade@jdm.ac.ir

سیمین فروغزاده

عضو هیأت علمی گروه توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، جهاد دانشگاهی خراسان رضوی، مشهد، ایران.